

Schrijvers en beelders collectief

Onderstroomproven

Onderstroomboven

**KORTE
VERHALLEN**

Marionette
5.0

Colofon

Het eMagazine Onderstroomboven is een uitgave van Artscience, een van de uitgeverijen (imprints) van Boekencoöperatie Nederland U.A. (Boekcoop).

Tel: 06 22331342

Het verschijnt als gratis af te laden eBook op www.onderstroomboven.nl en is in papieren vorm te bestellen bij www.boekenroute.nl onder ISBN 9789081753340

of af te laden op www.ola.novaglobe.org en www.boekcoop.novaglobe.org en www.onderstroomboven.nl

De uitgave wordt verzorgd door het schrijvers en beelders collectief Onderstroomboven, onder redactie van Sarah Morton, Gerbrand Muller en Ewout Storm van Leeuwen.

redactieonderstroomboven@gmail.com

Vormgeving: Ewout Storm van Leeuwen

12 juni 2014

Nummer 5.0

Jaargang 2

ISSN 2214-2878

ISBN 978-90-817533-4-0

Oproep voor bijdragen voor nr 6.0

Het zesde nummer krijgt een dubbel thema:

**Voorpublicaties van romans in
wording, en
verhalen uit en over Suriname
(Engels en Nederlands).**

Bijdragen kunt u naar de redactie mailen. De eindredacteur kan u adviezen geven aangaande de redactie. Voorpublicaties liever niet langer dan drie A4tjes (of zes A5jes).

van de redactie

Het thema van dit vijfde nummer is het korte verhaal. Een rustpunt voor de lezer na het stormachtige nr 4.0, waarvan het templaat in de aanloop naar het OLA symposium van 9 december 2013 verschillende keren dramatisch van inhoud veranderde.

Het korte verhaal is een genre dat in het Angelsaksische taalgebied zeer gewaardeerd wordt, maar in Nederland de laatste jaren wat onderbelicht genoemd kan worden. Dit nummer is er geheel aan gewijd. Verschillende auteurs van binnen en buiten het collectief dragen er aan bij.

Kunst bij het schrijven van een kort verhaal is het tot leven brengen van je personages in slechts enkele alinea's, het opvoeren van de spanning, het verkeerde been van de lezer en de "*couleur locale*". De climax valt steevast in de laatste regels.

'O jee,' denkt de lezer en legt het verhaal naast zich neer, wist het zweet van het voorhoofd en is blij dat het uit is. 'Ja ja, dat had ik echt

niet gedacht.'

Dan pakt de lezer het op en begint het korte verhaal opnieuw te lezen: 'Waar zit de kink in de kabel? Waar brengt die schrijver me op een dwaalspoor?'

Even later: 'Ja, hier zou je er uit kunnen halen wat er werkelijk aan de hand is. Knap verborgen!'

In een goed kort verhaal weten knappe schrijvers verschillende werkelijkheden door elkaar te laten lopen. Het is compact schrijven, bijna als een gedicht. Daarom staat er één gedicht tussen het proza.

De redactie is verheugd in dit nummer een paar bijzondere, nooit eerder gepubliceerde (korte) verhalen te kunnen bundelen. Overigens zijn de eerste verhalen, van Niels Hamel (die van Faas Zwart eigenlijk ook) tamelijk lang, maar zo mysterieus dat we er de serie mee openen.

Ewout Storm van Leeuwen
(hoofdredacteur)

Lezen is: even in een andere wereld wezen

Sarah Morton

Waar voor velen boeken niet meer dan zwarte tekens op een witte achtergrond zijn, zie ik andere werelden, personen, levens. Het is als het ontmoeten van een mens, wat zeg ik: van meerdere personen. Het verhaal waarin ik stap voelt vaak realistischer aan dan mijn dagelijkse leven. Ik zou niet zonder boeken kunnen.

Elk boek bevat een ziel; die van de schrijver. Al heb je iets totaal verzonnen, dan nog geef je iets van jezelf prijs, zeker als je werkelijk staat voor wat je met de wereld deelt.

Een verhaal dat mijn hart weet te bereiken, kan een stempel drukken op mijn leven. Het vergezelt me nog jarenlang en is een plek waar naar ik terug kan keren. Het maakt niet uit hoeveel boeken ik nog lees en hoeveel werelden ik nog ontdek.

Reeds als peuter hadden spannende verhalen een onweerstaanbare aantrekkingskracht voor me. Het begon met de T-rex Ruigtand, uit *Platvoet en z'n vriendjes*.

Vanaf zes jaar speelden zich hele

films en levens af in mijn innerlijke wereld. Ik zou er een boek aan kunnen wijden en betreur het ergens dit niet te hebben gedaan toen. Voor mij waren de personen, dieren, gevoelens en gebeurtenissen levensecht.

Deze wereld is voor mij vaak meer werkelijk dan mijn eigen leven.

In een andere tijd en leven
stappen.

4

Ieder verhaal blijft deel
uitmaken van mijn leven.

Het onderwerp van de literatuur

Gerbrand Muller

‘De climax van een kort verhaal valt steevast in de laatste regels,’ schrijft onze hoofdredacteur in zijn inleiding bij dit nummer. Als de lezer het verhaal uit heeft wist hij het zweet van zijn voorhoofd. Hij is door de schrijver op het verkeerde been gezet en had niet gedacht dat het zó zou aflopen. Knap!

5 Inderdaad worden er verhalen geschreven die aan deze criteria voldoen en het is vaak een genoegen ze te lezen. Maar toch zijn verhalen van werkelijk grote schrijvers anders. Als ze al geleidelijk, vanaf het begin tot vlak tegen het einde, naar een climax voeren en de lezer op het verkeerde been zetten, dan zijn dat bijzaken.

Hoe komt het bijvoorbeeld dat de verhalen in *Dubliners* van James Joyce je altijd weer treffen en ontroeren, ook al herlees je ze voor de honderdste maal? Ik haal het boek uit mijn kast en sla het op een willekeurige plaats open: ‘The Boarding House’. In een pension in

Dublin maakt een keurige commensaal de dochter van de pensionhoudster zwanger. Het meisje had de vrijage uitgelokt en de ingetogen jongeman was voor één keer voor de verleiding bezweken. De pensionhoudster, een nuchtere, struise vrouw, dochter van een slager, gescheiden van haar man toen die was gaan drinken en haar en hun kinderen was begonnen te mishandelen, weet wat haar te doen staat. Ze spreekt een woordje met haar dochter en roept een dag later de commensaal bij zich. Deze keurige jongeman voorvoelt wel voor welke keuze zij hem zal stellen: publiekelijk te schande worden gemaakt en zijn baan verliezen of het meisje trouwen. De lezer voelt het aankomen: er zit voor hem niets anders op dan voor het laatste te kiezen, hoewel hij geen liefde voor het meisje voelt en – in het provinciale Dublin niet onbelangrijk – zij bovendien van lagere stand is.

Terwijl de jongeman de trap afloopt op weg naar het onderhoud met de pensionhoudster, beslaat zijn bril zodat

hij hem moet afdoen en de glazen schoonvegen. 'He longed to ascend through the roof and fly away to another country where he would never hear again of his trouble, and yet a force pushed him downstairs step by step.' Het meisje wacht intussen boven het resultaat van het onderhoud tussen haar moeder en de jongeman af. Eerst huilt ze, maar daarna raakt ze in een dromerige stemming:

'She waited on patiently, almost cheerfully, without alarm, her memories gradually giving place to hopes and visions of the future.'

De laatste regels van het verhaal luiden:

"Polly! Polly!"

"Yes mamma?"

"Come down, dear. Mr Doran wants to speak to you."

"Then she remembered what she had been waiting for."

Een geschiedenis zoals zich vaak in het Dublin van het begin van de twintigste eeuw zal hebben afgespeeld. Wat treft is dan ook niet de uitzonderlijkheid, maar de *gewoonheid* van dit kleine drama. En juist omdat het zo gewoon is treft het des te harder. In dat gewone drama proef je het leven zoals dat in deze toen nog kleine provinciale stad zijn gang gaat. Vaak is dat leven meedogenloos. Twee mensen die niet voor elkaar

geschapen zijn zullen hun verdere leven met elkaar moeten delen nadat hun paden zich op een noodlottige manier hebben gekruist. Het meisje zal eerst wel troost vinden in het mooie dat ze voor zich zag ('the hopes and visions of the future': ongetwijfeld de bruiloft en haar eerste kind), maar later zal zij zich evenals haar man moeten schikken in het bittere bestaan van mensen die vastzitten aan een kleurloos huwelijk.

Het hoort bij het leven van mensen gevangen in hun conventies, het leven dat op de mooie zomermorgen aan het slot van dit verhaal met het geluid van de kerkklokken en de **6** nog frisse zomerlucht hoor- en voelbaar door de open ramen van het pension naar binnen stroomt: 'All the windows of the boarding house were open and the lace curtains ballooned gently towards the street beneath the raised sashes. The belfry of George's Church sent out constant peals, and worshippers, singly or in groups, traversed the little circus before the church, revealing their purpose by their self-contained demeanour no less than by the little volumes in their gloved hands.'

Het leven in het provinciale Dublin dat in de naar binnen stromende zomerlucht

en in het klockgelui tastbaar en hoorbaar wordt is het eigenlijke onderwerp van dit korte sobere verhaal.

Tastbaar en hoorbaar is het leven ook in het geluid van een trein en de daarop door een vrouw fluisterend uitgesproken woorden 'De Fiense' in een verhaal van de twintigste-eeuwse Russische schrijver Leonid Dobytsjin. Daarin gaat een man nadat hij voor zijn examen is gezakt naar bed, wordt uren later wakker en gaat naar buiten. Zijn hospita zit daar gehuld in een grote omslagdoek op een traptree en geniet van de stilte:

7 'Timofejev ging een treetje
boven haar zitten en zweeg. Zo
zaten ze sprakeloos en roerloos
met hun ogen naar de hemel gericht.
Heel in de verte floot een trein. Zijn
hospita zuchtte zachtjes en fluisterde:
"De Fiense."
"Wat Fiense?" vroeg Timofejev
fluisterend.
"De Fiense spoorwegen." *)

In het geluid van de trein en de door de vrouw fluisterend uitgesproken woorden 'De Fiense' proef en voel je het leven in zijn raadselachtige schoonheid. Dat leven, wonderbaarlijk, zo bitter als het soms mag zijn, is het eigenlijke onderwerp van de literatuur. Schrijvers

hebben op oneindig veel verschillende manieren een glimp van die schoonheid weergegeven.

*) De verhalenbundel *Ontmoetingen met Liz* werd in 1993 door de Wereldbibliotheek uitgegeven in een vertaling van Helen Saelman, Arie van der Ent en Jan Timmers. De titel van dit verhaal luidt 'Timofejev'.

Mist

of

De tand

Niels Hamel

Het dorp leek wat slordig tegen de heuvels geworpen. Te midden ervan was een plein en daar stond een kermis. Rondom waren de heuvels gedompeld in een grijze mist. Grijs dat zich voortzette in nuances van donkerder grijs tot bijna zwart. Bij nader inzien was het geen kermis maar een circus. Heel klein, met wat clowns, een pony en een paar geiten. Het vormde de enige kleur in het dorp.

Eigenlijk had ik wel even willen gaan kijken. Maar eerst wilde ik verder over de bergen die zich dwars door het land, steeds hoger en verder uitstrekken, wel honderden kilometers naar het zuiden. Ik wilde geen mensen zien, geen huizen en auto's, maar weiden, bossen, lieflijk murmelende beekjes of woest stromende rivieren en watervallen. Ik wilde slapen in zacht gras en me door de zon laten verwarmen. **8**

De weg waarover ik het stadje verliet kronkelde als een iets lichter grijze slang door het grijze landschap en alleen vaag nog kon ik door de mist de contouren zien van de heuvels die steeds hoger rondom mij oprezen.

Mist is gewoonlijk van tijdelijke aard, maar die dag leek er geen eind aan te komen. Bij vrienden iets verder naar het noorden, waar ik die zon en dat zachte gras al hoopte te vinden, was ik tenslotte weggetrokken om verder te zoeken in het zuiden. Oh, die warmte en zachtheid was er wel bij mijn vrienden, maar buiten pakten de grauwe wolken zich samen en hoewel er daar geen mist was, stroomde de regen gestadig en deed de bomen druipen, de bomen die nog maar weinig blad hadden, hoewel het al bijna juni was. Ook nu moest ik de ruitenwissers aanzetten om iets te kunnen onderscheiden.

Zodra ik de omgeving van het dorp had verlaten bevond ik mij volkomen alleen. Er was geen enkel ander levend wezen in de verste verte te bekennen, voor zover ik kon zien. Ik vorderde maar langzaam. De weg was slecht onderhouden en het ontbreken

van belijningen en waarschuwingsborden dwong mij tot uiterste concentratie.

Met mijn neus gedrukt tegen de voorruit en turend door de mist, stuurde ik de auto door de bochten. Steeds opnieuw hoopte ik ergens een van die veilige havens te vinden die ik mij nog zo goed kon herinneren van vorige reizen. (Een klein hotel, bescheiden maar toch duidelijk aanwezig vanwege de met zoveel smaak gearrangeerde bloemen in potten langs het terras). Maar zelfs al had ik het geluk zo'n idyllische plek te vinden, dan zou ongetwijfeld de charme ervan door de mist te niet worden gedaan.

Uren moet ik zo gereden hebben. Het begon al donker te worden. Ik maakte mij zorgen of ik ooit de mij gedroomde slaappleaats en maaltijd zou kunnen vinden voor het donker werd. Inmiddels was de mist niets minder geworden. Ik had de koplampen van de auto ingeschakeld en hoewel het niet later kon zijn dan vier uur 's middags, kreeg ik het gevoel alsof ik door een ondoordringbare duisternis reed.

Bijna was ik het bord voorbij gereden. Het stond iets hoger, op een rotspunt aan de kant van de weg. 'Carveilt' of zoiets stond erop. Een houten bord waar de verf van afbladderde. Maar eronder was nog een bord, weliswaar veel kleiner, en daarop stond het woord 'hotel' en een zwarte pijl die naar boven op de heuvel wees. Een smalle weg klom omhoog. Ik draaide de auto en begon naar boven te rijden. De mist scheen zo mogelijk nog dichter te worden. Hoewel de koplampen van de wagen op groot licht stonden, lukte het maar amper om door de grijze brij te dringen die als een muur om me heen stond.

Het duurde langer dan ik verwacht had, maar uiteindelijk kon ik voelen dat de wielen vlakke grond hadden gevonden. Zo slecht was het zicht, dat ik genoodzaakt was de auto stil te zetten, eruit te stappen en op de grond te knielen om te weten waar ik mij bevond. Betonnen tegels of platte stenen gemaakt door mensenhanden. Ik bevond mij op een plein. Mijn ogen waren wat gewend aan de grijze duisternis en ik ontwaarde het silhouet van een kerk en huizen. Het had geen zin de auto verder te rijden. Ik duwde het portier dicht en begon moeizaam mijn weg over het plein te zoeken. Met een kleine zaklantaarn voor mij uit schijnend op het plaveisel onder mij, bewoog ik mij voetje voor voetje in de richting van de huizen die rond het plein stonden. Echt donker was het niet. De mist die me rondom aan alle kanten insloot droeg nog iets van licht in zich, alsof het de dag erin had opgeslagen.

Uiteindelijk bevond ik mij, voor zover ik kon nagaan, aan de rand van het plein, vlak voor de gevel van een huis. Met moeite kon ik de woorden Hotel Restaurant

ontcijferen. Dat kwam niet door mijn ogen of door de mist, maar vanwege de staat van onderhoud waarin de voorgevel zich bevond. Het vaal grijze pleisterwerk had, daar waar de woorden erop geschilderd waren, op diverse plaatsen los gelaten en had daarbij stukken van de tekst mee genomen. Van de afgebladderde verf rond deuren en ramen was nog iets van een vaalgroene kleur te herkennen. Verder zag het gebouw eruit alsof het in geen tientallen jaren gebruikt of bewoond was geweest.

De moed zonk mij in de schoenen. Vertwijfeld keek ik om mij heen naar de andere huizen en de kerk die iets verderop stond en waarvan ik, ondanks het slechte zicht, nog net het silhouet kon onderscheiden. Maar niet alleen was er geen levend wezen of enig teken ervan te bekennen, ook van de huizen er omheen waren ongetwijfeld alle ramen met stevige luiken afgesloten en mocht er al enig licht ergens daarachter aanwezig zijn, dan drong dat door geen spleetje of kiertje naar buiten.

Het had weinig zin te pogen erachter te komen of er achter de deur, waar ik voor stond, zich enig leven zou bevinden. Ondanks dat kon ik niet nalaten er voorzichtig een lichte duw tegen te geven. Tot mijn verbazing week ze zonder enige moeite naar binnen open en keek ik in een redelijk onderhouden, maar zeer ouderwetse gelagkamer. Op hetzelfde moment stond er een vrouw voor me. Ze lachte – of leek dat maar zo, kreeg ik die indruk door de ene vooruitstekende tand die tussen haar lippen zichtbaar was?

10

Op mijn vraag naar een kamer en iets te eten knikte ze, draaide zich om en ging me voor naar binnen. Ze liep met grote mechanische stappen, alsof ze werd voortgedreven, en zo snel dat ik moeite had haar bij te houden. Een ogenblik vroeg ik mij af of de vrouw een prothese had, maar aangezien ze niet mank liep, zou deze zich aan beide benen moeten bevinden. Bovendien logenstrafte de snelheid waarmee zij zich voortbewoog en de trap beklom die veronderstelling. Omdat ze een tot op de enkels reikende versleten grijze jurk droeg met daarover een grijs schort was er weinig anders van haar lichaam te onderscheiden.

Ik volgde haar terwijl ik mij nog eens verbaasd omdraaide naar de gelagkamer, die, hoewel oud, er in tegenstelling tot het vervallen exterieur voldoende zindelijk uitzag.

Aan het eind van een gang opende de vrouw een deur en meteen staarde ik in het verschrikte gezicht van een naar schatting achttienjarig meisje, gekleed in een licht-

blauwe jurk, die op een twijfelaar zat en krampachtig een pop en een bruine beer in haar armen klemde. Snel griste de vrouw enkele speeldieren en kledingstukken bij elkaar, propte ze in de armen van het verschrikte kind en joeg haar de kamer uit, kwetterend in het dialect van de streek. Hier en daar werden wat dekens recht getrokken en kussens opgeschud en terwijl ik nog steeds in een staat van verbijstering en schaamte (vanwege mijn storende entree) in de gang achterbleef, holde de vrouw met veel kabaal de trap af om even later met een bezem terug te komen en geroutineerd het piepkleine kamertje schoon te vegen, waarbij ze aldoor op een schelle toon bleef mopperen. Het meisje was inmiddels spoorloos verdwenen.

Toen de vrouw tenslotte was weggegaan kon ik de deur sluiten en mij op het bed uitstrekken. Ik kon me niet aan de gedachte onttrekken dat ik de slaapkamer van dat arme kind in beslag had genomen en dat zij nu de nacht in wie weet wat voor primitieve omstandigheden zou moeten doorbrengen. Ik keek om me heen in de schaars verlichte kamer. Er hing een kindertekening en twee geschilderde portretten van ouderen die mij streng aankeken. In de kamer was nog iets van de geur van het
11 meisje.

Ik werd in mijn mijmeringen gestoord door een klop op de deur. De vrouw stond iets verderop in de gang toen ik open deed. Met een vinger wees ze naar haar mond en met de ander naar de trap. Ik volgde haar naar de gelagkamer. Ik ging aan een tafel zitten. Er brandde weinig licht. Behalve ikzelf waren er geen andere gasten. De vrouw kwam weer binnen en plaatste een terrine met soep op de tafel, ging op een stoel bij het raam zitten en keek toe terwijl ik at. De soep was lauw. Het was een soort aardappelsoep, niet onsmakelijk trouwens. De vrouw had nog steeds geen woord gezegd, maar zodra ik naar haar keek vertoonde ze meteen die wonderlijke grijns waarbij haar ene tand zichtbaar werd. Ik kwam tot de conclusie dat ze wel degelijk naar me lachte.

Buiten was het inmiddels volkomen donker. Ongetwijfeld mistte het nog steeds, want de duisternis was zo intens, dat het leek alsof de ramen door zwarte kleden verduisterd waren. Toch bedekte niets, zelfs geen vitrage, de vensters. De stilte begon pijnlijk te worden.

‘Wat een mist’, zei ik, om maar wat te zeggen.

‘Ja,’ zei de vrouw. ‘En voorlopig zal die nog wel blijven.’ Weer lachte ze naar me en tegelijkertijd knipoogde ze.

Die lach en die knipoog veroorzaakten een rilling over mijn rug. Ineens kreeg ik het koud. Zelfs keek ik even naar de kachel om te zien of hij brandde. Hoewel dat natuurlijk onzinnig was in de zomer.

De vrouw kwam naar mijn tafel en nam mijn bord en de soep met zich mee. Haar nabijheid, toen ze zich over de tafel boog om mijn bord weg te nemen, had een vreemd bedwelmend effect op me. Het was alsof haar gehele persoon wierook uitwasemde en ik kon niet helpen even mijn adem in te houden. Het is een van die luchtjes die ik nauwelijks kan verdragen. Ze was alweer terug nog vóór ik volledig op adem had kunnen komen. Terwijl zij een bord met aardappelen en vlees op tafel zette knipoogde ze opnieuw naar me, zonder verder iets te zeggen. Op dat moment werd ik me bewust van het meisje dat bij de deur stond en naar me keek. Toen ik haar blik beantwoordde schrok ze en tegelijkertijd hoorde ik de vrouw naar haar schreeuwen. Dodelijk verschrikt verdween ze, terwijl ik mijn best deed haar snel nog even bemoedigend toe te lachen. Liever had ik gehad dat zij me aan de tafel zou hebben bediend. Iets van een frisse wind had ik wel nodig.

12

‘Rustig avondje,’ probeerde ik maar weer. ‘Weinig volk.’ Het was geloof ik zaterdagavond.

‘De mensen slapen,’ antwoordde ze en weer bespeurde ik een vleugje wierook toen zij mijn leeggeeten bord weghaalde.

Ik liep naar het raam en probeerde er doorheen te kijken, maar ondanks mijn verwoede pogingen lukte het mij niet om ook maar iets van de buitenwereld te onderscheiden. Een benauwd gevoel bekwam me. Het greep me als het ware bij de keel en in een impuls liep ik naar de deur en wilde die wijd open gooien, maar hoe ik ook aan de deurknop rukte, er kwam geen beweging in. Wat is dit? Was ik dronken? Nee, ik had niets gedronken bij het diner en toch was het alsof een wolk mijn geest bedwelmde en me daar ter plekke leek vast te houden en te omvatten. Tevergeefs probeerde ik de deur te openen. Paniek beving me. Ik wilde me erop werpen en hem met mijn vuisten aan gruzelementen slaan.

Maar ineens kwam ik tot mezelf. Het werd weer helder om me heen.

Ik zag de gelagkamer weer rustig en beseft tegelijkertijd dat het natuurlijk heel gewoon was dat de deur op slot was gedaan. Ik keek op mijn horloge. Het was elf uur. Heel gewoon in zo’n dorp om dan te sluiten. Ik wiste het zweet van mijn voorhoofd

en terwijl ik daar stond uit te blazen nog altijd verbaasd over hoe ik mij toch zo had kunnen opwinden, zag ik dat de vrouw vlak achter mij stond. Lachte ze? Of niet?

Ineens voelde ik hoe moe ik was en besloot te gaan slapen. Ik wenste de vrouw goede nacht en klom de trap op naar mijn kamer. Tot mijn schrik zag ik dat ze mij volgde en achter mij aan eveneens de trap opklom. Zo snel mogelijk liep ik naar de kamer en terwijl ik aan het slot stond te morrelen bleef ze vlak achter mij staan en weer had ik het gevoel alsof ik mij in een wolk van wierook bevond die mij aan alle kanten insloot. Het wasemde vanuit haar kleren en om mij heen. Toen ik tenslotte het slot open had gekregen, ging ik zo snel mogelijk naar binnen, waarna ik meteen de deur achter mij dicht deed, en wel op zo'n abrupte wijze dat het eigenlijk onbeschoft was. Sterker nog, de vrouw had ongetwijfeld even terug moeten deinzen wilde ze niet dat een slip van haar jurk of schort tussen de deur beklemd zou raken.

Ik bevochtigde mijn gezicht met wat water uit de lampetkan en wierp mij uitgeput, nog half aangekleed op bed en viel in een diepe slaap.

13

Met een schok werd ik wakker. Het duister hing om me heen als een klamme doek. Door het kleine dakraam kwam nog geen spatje licht. Ik draaide me op mijn zij, maar het lukte me niet de slaap te vatten. Opnieuw draaide ik mij op mijn rug. Ik was inmiddels helemaal wakker en met schrik dacht ik eraan dat ik nog uren zo zou moeten doorbrengen voordat het licht werd. Wordt het ooit nog wel licht? kon ik niet helpen te denken en weer draaide ik mij op mijn zij in een verwoede poging terug te zakken in mijn dromen. Maar er was geen sprake van dat ik de slaap nog zou kunnen vatten.

Ik ging rechtop in bed zitten. Het was doodstil in huis. Geen zuchtje wind was van buiten te horen. Zelfs het minste kraakje of piepje of het ritselen van een muis, zou me welkom geweest zijn. Ik had het wel uit willen schreeuwen om die stilte te verbreken en kon me met moeite inhouden. Maar toch was die stilte niet helemaal onberoerd! Plotseling realiseerde ik me dat er wel degelijk een geluid was! Maar, omdat het zozeer deel was van al het andere, was het me niet meteen opgevallen. Het klonk alsof het hele huis zuchtte... Ja, het huis zuchtte en die zuchten concentreerden zich vooral rond mijn kamer. Niet voor niets had ik allang het gevoel dat er zich in de gang voor mijn kamer iets bevond wat tegen de kamerdeur drukte. Ik sprong overeind en staarde naar die deur, zonder me te kunnen bewegen. Enerzijds snakte ik ernaar hem open te werpen om te zien wat zich erachter bevond, anderzijds deed de gedachte

alleen al me verstijven van angst.

Ik stond daar als een slaapwandelaar verstrikt in een nachtmerrie en toch besepte ik dat ik klaar wakker was en tot niets anders in staat dan te staren naar die afscheiding die tussen mij en dat andere in stond. Plotseling, bevangen door een wanhopige blinde woede, sprong ik vooruit en gooide de deur open. Een zware, ongrijpbare last wierp zich op mij en deed me achterover tuimelen. Tegelijk overviel mij een intense lucht van wierook die me bedwelmde en mijn neus, mijn oren en al mijn lichaamsopeningen binnendrong. Alles om mij heen leek te drijven in een grijze glanzende vloeistof. Terwijl ik overeind probeerde te komen met een gevoel alsof ik verdronk, zag ik haar staan. Voor de muur tegenover mijn kamer. Eerst kon ik haar gezicht niet zien want ze hield haar hoofd gebogen. Ik zag alleen het lange witte nachthemd dat ze nu aan had. Maar plotseling richtte ze haar hoofd op. Nu lachte ze weer die vreemde lach. Maar haar ogen lachten niet, ze staarden mij aan als twee bloedrode gaten die zich in de mijne boorden en tegelijkertijd begon ze te lopen, met uitgestrekte armen recht op mij af. Ze liep met die vreemde snelheid als door een motor aangedreven die slaapwandelaars hebben en waardoor ze dwars door alles heen dreigen te lopen. Ik kon niet opzij springen want ik bevond mij nog altijd in die grijze substantie. Het kostte mij de grootste moeite overeind te blijven en ik probeerde wanhopig mijn handen, die als het ware vastgebonden waren in de taaie stroperige massa, in afweer voor mijn gezicht te brengen. Hoe dichter ze op me toe kwam, hoe meer ik bedwemd werd door de weezinwekkende lucht van wierook die om haar hing. Ik probeerde te schreeuwen maar er kwam geen geluid uit me. Ze was nu vlakbij en ik zag de ene tand, als het ware uitvergroot scherp en puntig als een mes, zich op mijn hals richten. Tenslotte lukte het mij een geluid vanuit mijn diepste binnenste omhoog te persen. Het gorgelde, sputterde en tenslotte barstte het naar buiten. Het was alsof het hele huis die schreeuw overnam. De muren krijsten, de plafonds krijsten, het dak krijste, ja het hele plein en de huizen daar buiten krijsten! Heel even deinsde zij terug en tussen de rode omrandingen van haar ogen zag ik een uitzinnig groen licht opvlammen voordat ze zich op me stortte.

14

Zwart klapperende vleugels, doeken die mijn mond snoerden en mij verstikten, een lichaam glibberend van zweet. Dan, een spateling van ineens lichtblauw en het gekrijs werd overstemd door een ander geluid. Als biggen die gekeeld werden! Hartverscheurend! Vleugels ranselend op de doeken, op de scherpe tand, op de ogen, op

het gezicht dat terugdeinst en wegs melt in een wolk van wierook. Ineens kon ik weer ademen, maar meteen werd ik omgeven door een etherisch blauw en de zwarte vleugels waren blank geworden en drukten niet langer op me, maar fladderden om mij heen met steeds opnieuw kleine sensuele aanrakingen. Nu zag ik het gezicht van het meisje. Het kwam dichterbij en welfde zich over het mijne.

De dag brak aan. Grauw licht drong van boven door het dakraam. Ik voelde me geradbraakt. Alles deed me pijn. Ik kon nauwelijks overeind komen. Ik vulde de aardewerken kom tot de rand en duwde mijn gezicht in het water. Dat hielp. Ik wilde zo snel mogelijk weg uit dit vreemde oord en pakte daarom mijn spullen bij elkaar en ging naar beneden. De gelagkamer was verlaten. De deur was nog altijd op slot. Ik besloot daarom terug naar mijn kamer te gaan en te wachten totdat iemand wakker zou zijn om mij naar buiten te laten.

Op de gang vlak voor de deur van de kamer zat het meisje. Ze zat diep in elkaar gedoken en keek me niet aan. Ineens wist ik niet meer in welke werkelijkheid ik mij bevond. De herinneringen aan de afgelopen nacht had ik van me afgeworpen, **15** gelijktijdig met het water waarmee ik mijn gezicht had gewassen. Toch zou ik niet met zekerheid kunnen zeggen of ik gedroomd had. En nu ineens, nu ik het op de grond zittende meisje zag, was het alsof zich die droom gewoon weer voortzette.

Ze rees overeind toen ik vlakbij haar was. Moeiteloos als een geest. En zo zweefde ze ook van me weg. Want het was alsof ze niet liep. Ik zag haar voeten niet bewegen en in een impuls wilde ik achter haar aanstormen. Maar alsof zij dit voelde keerde ze zich naar mij om en keek me in de ogen met zo'n smekende blik, dat ik stokte in mijn beweging en als in een kramp bleef staan. Ik opende mijn mond om haar iets toe te roepen, maar tegelijkertijd uitte zij zo'n onmenselijke kreet dat de woorden in mijn keel bleven steken. Toen pas besepte ik dat het arme kind doofstom was. Ik rukte de deur van mijn kamer open en sloot hem zo snel mogelijk weer achter mij. Wanhopig liep ik heen en weer in de kleine ruimte. Ik klom op een stoel om te proberen uit het zolderraampje te kijken. Maar zelfs toen het mij gelukt was me zo ver mogelijk uit te rekken, met het gevaar van het stoeltje te tuimelen, lukte het mij nog niet ook maar een glimp van het daglicht of de hemel op te kunnen vangen. Het was alsof er zich een loodgrijze wolk op het dakraampje had uitgestrekt die mijn uitzicht volkomen belemmerde. Sterker nog, het leek wel alsof het hele huis onder die zware last werd

bedolven en even was het alsof ik in die grijze massa de gezichten zag van de beide vrouwen. Alsof ze naar me keken door dat kleine zolderraam.

Een vreemde mengeling van weerzin en begeerte overviel me. Ik stormde naar buiten, de trap af en naar beneden. Bijna botste ik tegen de vrouw die de gelagkamer stond te veggen. Gelukkig droeg ik mijn gehele bagage over mijn schouder in een kleine tas en omdat ik meteen weg wilde besloot ik geen koffie te drinken. Ik mompelde goedmorgen, legde het benodigde geld op tafel en liep meteen door naar de deur en probeerde die te openen. De vrouw stond van een afstand naar me te kijken alsof ze benieuwd was naar mijn reactie. Toen ik zag dat de deur nog altijd gesloten was, riep ik haar, met een vreemde verstikte stem als in een droom toe onmiddellijk de deur open te maken. De vrouw keek me even verbaasd aan, knikte toen met weer die vreemde lach en begaf zich naar een lade achter de bar, waarin zij langdurig moest zoeken voordat zij een bos sleutels had gevonden. Het kostte haar vervolgens de grootste moeite de zware deur te ontgrendelen. Alsof deze in geen honderd jaar open was geweest.

Met een zucht van verlichting wierp ik mij naar buiten.

16

Tot mijn verbazing was er nog niet de minste verandering in het weer gekomen. Nog altijd was de mist zo dicht dat het bijna onmogelijk was om verder dan enkele meters om mij heen te kunnen kijken. Voorzichtig probeerde ik het plein over te steken in een poging uit te vinden wat voor leven er zich verder in het dorp zou bevinden. Maar, hoe ik ook mijn best deed enig teken ervan in de huizen te ontdekken, alle waren ze hermetisch en met zware luiken gesloten. Vanwege de mist moest ik opnieuw voetje voor voetje mijn weg over het plein zien te vinden. Bij de kerk aangekomen verwachtte ik er een open deur, wat rust en wie weet een vriendelijke priester aan te zullen treffen, maar ook daar waren de zware deuren hermetisch gesloten. Het begon nu ook te regenen.

De mist leek iets minder te zijn geworden waardoor ik mij een beeld van de omgeving kon gaan vormen. Het was inderdaad een ruim plein. Het besloeg de top van een afgeplatte heuvel. Aan een kant bevond zich de rij huizen waar ik al was geweest. Daar tegenover stond de kerk en ergens aan de korte zijde aan mijn rechterhand moest zich het hotel bevinden waar ik de nacht had doorgebracht. Vanwege de dichte mist, vooral aan die zijde van het plein, kon ik de omtrekken ervan van hieruit niet onderscheiden. Achter de kerk en naar het scheen, ook aan alle andere zijden van het

plein viel het landschap abrupt omlaag in een peilloze diepte. Overigens was daar nu weinig van te onderscheiden. Als een ondoordringbare muur omwolkte nog altijd de mist de heuvel en daarmee het plein en het hele dorp.

In mijn wanhoop begon ik te rennen. Behalve de mist die mij maar enkele meters zicht gunde, verblindde de regen mij zodanig dat ik als een beschonkene en steunend als een dier in doodsnood, mijn weg terug trachtte te vinden naar de huizen aan de andere kant. Daar aangekomen begon ik tegen de deuren en de ramen te bonzen en luidkeels om hulp te roepen in de hoop dat iemand mij daar zou kunnen horen. Maar het enige antwoord dat ik kreeg was het geluid van de regen en het suizen van de wind langs de huizen, waar zelfs geen luik aan klapperde. Opnieuw schreeuwde ik met alle kracht die ik kon opbrengen 'Help! Is daar iemand?' En weer begon ik als een krankzinnige over het plein te rennen, ditmaal in de richting van het hotel. Nauwelijks bewust voelde ik de drang daar beschutting te zoeken ondanks de ervaringen die ik er had opgedaan. Mijn kleding, die allang niet meer in staat bleek mij tegen de elementen te beschermen, hing om mij heen, doordrenkt van het water en al rennende probeerde ik ze van me af te scheuren.

17 Ik begon langzamer te lopen en zocht aarzelend mijn weg, ieder ogenblik verwachtend tegen de stenen voorgevel van het hotel aan te zullen stoten.

Wanhopig trachtte ik door de mistflarden heen te turen. Er lagen wat stenen. Een kaal stukje land dat eindigde aan de rand van het plateau. Ik stapte naar voren, vertwijfeld met mijn beide armen om mij heen maaiend om de mist te verjagen. Maar er was niets!

Uren lang heb ik nog rond gezworven, steeds weer me in totale verbijstering afvragend waar het hotel en zijn beide mysterieuze bewoners zich zou kunnen bevinden. Talloze malen ben ik het plein rond gelopen. Steeds opnieuw kwam ik terug op de open plek die soms zichtbaar werd. Niet meer dan wat stenen en na enkele tientallen meters eindigde de vlakke bovenzijde van de heuvel en verdween het land, in de diepte wegvallend in wolken van mist!

Uiteindelijk heb ik mijn auto teruggevonden en ben teruggereeden naar het dorp met het kleine circus. In het eerste de beste hotel heb ik geslapen, wel twintig uur lang.

Eindelijk wakker en terugkijkend, heb ik het weggestopt, diep in de schemergebieden van mijn geheugen.

Tegenstellingen.

Niels Hamel

In een impuls waren we die avond weggereden. Het voorjaar was al begonnen en met z'n drieën, Wouter, Frank en ik, hadden we het gevierd met biertjes op een terras. Toen hadden we naar Babs gekeken, die langs wandelde op haar lange benen die je altijd het gevoel gaven alsof ze laarzen droeg. Ze had naar ons gelachen over haar schouder en we hadden haar met droge mond nagekeken tot ze verdween, helemaal aan de andere kant van het Spui, terwijl de zon, die al aan het ondergaan was, glansde op de flard blond haar op haar rug.

Kwam het daardoor dat we alle drie iets roekeloos kregen? We bestelden nog een bier en ineens wilden we naar Parijs. Of het Frank was of Wouter die er mee kwam? Ik weet het niet meer, maar ineens waren we vast besloten. Ik droeg altijd m'n paspoort bij me en Wouter ook. Alleen Frank moest even langs z'n huis om het zijne op te halen, maar dat was vlakbij. We zouden met de Mustang van Wouter gaan. **18**

Nog geen twee uur later waren we al op weg. Het was nog een hele rit in die tijd. Op tweebaanswegen waar de tegenliggers je behoorlijk konden verblinden. We legden nog al eens aan bij kroegjes in kleine dorpjes, die vaak de hele nacht open bleven. Al met al was het al bijna ochtend toen we Parijs binnen reden.

Frank en Wouter hadden allebei adressen waar ze konden overnachten. Alleen ik moest zien of ik ergens, zo goedkoop mogelijk, onderdak zou kunnen vinden. Op een groot plein in de buurt van de Bastille werd ik door mijn vrienden afgezet. We maakten afspraken voor de volgende dag en ik zag de Mustang om de hoek verdwijnen, terwijl ik me begon te realiseren dat het niet eenvoudig zou zijn om op dit uur, het liep tegen zes uur 's morgens, nog onderdak te vinden. Tegenover hen had ik me groot gehouden, zeggende: 'Oh, ik vind wel wat,' maar nu, na die lange vermoeiende reis en met de wegebbende effecten van de alcohol, die niet meer dan een vieze nasmaak in mijn mond had achtergelaten, zag de wereld er heel anders uit.

Het plein lag er verlaten bij. Tevergeefs zocht ik naar het uithangbord van een hotel. Veel bagage had ik niet, maar toch voelde m'n tas loodzwaar aan.

Ten einde raad sprak ik een vroege voorbijganger aan met de vraag of hij een goedkoop hotel in de buurt wist.

De man die ik had aangesproken schudde meewarig zijn hoofd en zei dat het moeilijk zou zijn iets in de buurt te vinden. Maar juist nadat hij even diep fronsend zijn uiterste best stond te doen om mij te kunnen helpen, zag ik zijn gezicht ineens opklaren. 'Ach, natuurlijk' zei hij: 'Dat was ik vergeten! Daar hebben ze kamers.'

Hij wees naar wat lichten die vanaf de andere kant van het plein, via grote etalage-ruiten naar buiten schenen. Toen ik het etablissement zag dat de man mij aanwees, dacht ik dat hij zich vergiste. Het zag er namelijk behoorlijk sjiek uit. De gevel en de omlijsting van de ramen waren roze geschilderd en toen ik dichterbij kwam zag ik achter de ramen elegante marmeren tafeltjes en dienstertjes in zwarte jurkjes en witte schortjes.

De man bezwoer me echter dat men er goedkope kamers verhuurde. Ik begaf mij daarom naar de ingang, denkende, ach, dit is Parijs en alles is mogelijk hier. Hoe was het anders te verklaren dat een patisserie en theehuis, want dat was het, op dit uur, en op een zo verlaten plein, open was?

19 Inderdaad waren de dames helemaal niet verbaasd toen ik informeerde naar een goedkope kamer om de nacht door te brengen. Een van hen liep voor me uit, recht op een van de spiegelwanden af die het theehuis omsloten, en opende tot mijn verbazing een piepklein deurtje in die wand, waarvan tot dan toe nog niets was te zien geweest.

Zo klein was het deurtje dat ik me moest bukken om er door te kunnen gaan. Meteen stonden we in een nauwe gang die maar ternauwernood verlicht werd door een lichtpeertje in het plafond. Het meisje met haar witte schortje detoneerde vreemd met de sombere grauwe gang die zich toch nog vrij ver onder het gebouw bleek uit te strekken.

Tenslotte opende zij een deur en liet mij binnen in een zo mogelijk nog grauwere ruimte, waarvan de wanden vochtplekken vertoonden en waar de grijze betonvloer voor een deel bedekt was met een smoezelig tapijt. Eenzelfde lichtpeertje als in de gang verlichtte maar ternauwernood de bijna volkomen donkere ruimte. Wel bleek wat ochtendlicht van bovenaf te sijpelen door een tralievenster dat aan de straat grensde en waar men ongetwijfeld overdag de voeten van voorbijgangers zou kunnen zien langskomen.

Ik was echter zo uitgeput dat het me allemaal niets kon schelen en het meisje toe-

knikte dat het goed was. Nadat ze de kamer had verlaten smeed ik m'n tas op de grond en begon toen pas verder om me heen te kijken.

In de hoek ontwaarde ik ook al een grijs, uiterst smal bed en verder zag ik een deur die op een kier openstond en die bij nader inzien naar zoiets als een badkamer leidde. Hoewel die vergelijking al even onzinnig zou zijn als het paleis op de Dam te vergelijken met een fietsenhok. Toen ik namelijk probeerde de ruimte te betreden, bleek dat niet eenvoudig. Weliswaar was de deuropening normaal van breedte. Maar de wanden ervan bleken zodanig naar elkaar toe te komen dat het rechtstandig voor mij niet mogelijk was het minuscule fonteintje te bereiken dat zich aan de achterzijde van het hokje bevond. In mijn behoefte mij, na mijn lange reis, enigszins op te frissen, was ik genoodzaakt mij zijdelings naar binnen te wringen en vervolgens met een gestrekte arm het kraantje te openen ten einde wat water in mijn gezicht te kunnen spetteren. Afdrogen zou, als er al een handdoek geweest was, sowieso niet mogelijk geweest zijn zonder het risico te lopen mij pijnlijk aan de ellebogen te stoten. Dus droogde ik mij met mijn hemd in de kamer af. Daarna wierp ik mij op het bed en viel onmiddellijk in een droomloze slaap.

20

Droomloos? Maar toch drensde er iets in mijn vermoeide brein, waar het geronk van de automotor nog leek door te dreunen, alsof we nog altijd voort ploegden langs die kronkelende wegen in het heuvelland van Vlaanderen. Ik hoorde stemmen.

Ja, krijgshaftige stemmen. Een koor van bassen. De Russische kerk in Parijs. Muziek die mijn vader zo graag draaide op zijn grammofoon met achtenzeventig toeren platen.

Feller klonken de stemmen, bulderend als een aanklacht, om dan weer weg te murmelen naar een verre horizon, waar dreigend donkere wolken zich samenpakten boven de steppe.

Ik wilde die droom van me afschudden. Slapen in alle rust en later, veel later wilde ik wakker worden van het getwinkeleer van vogeltjes en de geur van koffie.

Ik probeerde opnieuw het geluid van me af te schudden, maar het bleef hardnekkig hangen. Voorzichtig opende ik mijn ogen.

Licht viel vanuit een half open deur op de vloer achter een man die voor mijn bed stond. Hij droeg pantoffels en een vuile flanellen pyjama. Hij stond iets voorover gebogen, met zijn buik zwaar hangend tussen zijn benen. In zijn rechterhand droeg hij

een enorme porseleinen pispot als een wapen op mij gericht.

Het vale licht dat door het tralievenster viel verlichtte de contouren van zijn breed Russisch gezicht. Een enorme neus, hoge jukbeenderen en kleine, wrede ogen, waarmee hij mij stond aan te staren.

Achter hem door de half geopende deur van een kamer die in de mijne bleek uit te komen, stroomden de klanken van het koor en even leek het alsof als dorre bladeren de vergeelde bladzijden van Tolstoj, Poesjkin en Dostojevski, ja het hele oude Rusland op hem neer dwarrelden.

Toen hij zag dat ik wakker was richtte hij zich op en vluchtte snel sloffend, met de pot voor zich uitgestoken, mijn kamer uit. De deur van de zijne bleef open staan en nog steeds wolften die klanken vanuit die kamer naar buiten en dreven rond mijn bed. Ik hield mezelf slapende toen hij, even later, met een lege pot, terug kwam en schielijk in zijn kamer verdween.

Uren later, in de zon op een terras, heb ik aan m'n vrienden willen vertellen hoe ik de nacht had doorgebracht. Maar ik heb het maar voor me gehouden. Het was te bizar om uit te leggen.

Cel

Faas Zwart

In mijn archief bevindt zich een formulier, afkomstig van de Administratie der Strafgestichten, met de kop: "Bewijs van Ontslag". Hierin verklaart de Directeur van het Huis van Bewaring I te Amsterdam dat ik (...), oud 23 jaren, zonder beroep, veroordeeld door Hof Adam 12-5-69 tot f. 60,- subsidiair 5 dagen hechtenis, de mij opgelegde straf heb ondergaan en heden in vrijheid ben gesteld. Te Amsterdam, 20 december 1969, 8.00 uur.

Van het verblijf gedurende 5 dagen in het Huis van Bewaring aan het Kleine-Gartmannplantsoen te Amsterdam heb ik destijds in een opschrijfboekje nauwgezet aantekening gehouden. Even nauwgezet en waarheidsgetrouw (ervan uitgaande dat mijn aantekeningen van destijds waarheidsgetrouw zijn) doe ik hiervan verslag.

22

De aanleiding voor mijn (vervangende) hechtenis was gelegen in politieke activiteiten in de periode 1967/68 tijdens mijn studie rechten. Ik was bestuurslid van de Algemene Studenten Vereniging Amsterdam (ASVA). De ASVA was in die periode veranderd van een onderonsje van corpsleden in een maatschappelijk betrokken (sommigen vonden: gepolitiseerde) organisatie, waarvan zo'n 90% van de studenten aan de Universiteit van Amsterdam lid was. Ze beschikte dus over vrij veel geld. In het bestuursjaar 67/68 bestond het ASVA-bestuur voor het eerst geheel uit leden van de (linkse) Studenten Vakbeweging (SVB).

Ergens in 1968, toen het verzet tegen de oorlog in Vietnam op zijn hoogtepunt was en president Johnson de Noordvietnamese steden Hanoi en Haiphong ging bombarderen, werd het ASVA-bestuur gevraagd mee te werken aan een campagne tot verspreiding van (als ik me goed herinner) 40.000 pamfletten met de tekst: JOHNSON OORLOGSMISDADIGER; met daaronder, in kleiner kapitaal: volgens de normen van Neurenberg en Tokyo. Er waren toen al arrestaties geweest naar aanleiding van de leuze: Johnson moordenaar (of molenaar), en men dacht met de herziene tekst strafvervolgung te voorkomen. Voor de goede orde: belediging van een bevriend staatshoofd was destijds een misdrijf, nu is het nog slechts een klachtdelict.

Het verzoek om medewerking kwam laat in de avond. Zoals gebruikelijk moest er snel worden besloten (de persen stonden al te draaien) en mijn medebestuurslid R. en ik waren de enige aanwezigen op het ASVA-kantoor. Wij besloten ons fiat te geven.

De pamfletten werden opgeslagen in het ASVA-kantoor en van daaruit verspreid. De volgende dag was er een politie-inval, na een tip van een bestuurslid van het Algemeen Non-Politiek Studentenbelang (ANPS, opgericht door de later alleszins verdienstelijke verdediger van aandeelhoudersbelangen Pieter Lakeman), een partij die zich sterk verzette tegen het innemen door de ASVA van politieke standpunten. In een tumultueuze vergadering distantieerden onze medebestuurssleden zich van de pamflettenactie, met het gevolg dat R. en ik als persoon werden vervolgd wegens “belediging van een bevriend staatshoofd”.

Van de strafzitting herinner ik me vooral de uitspraak van de officier van justitie in zijn requisitoir: ‘Mijnheer de president, als ik de activiteiten van deze jongelui beschouw, zie ik de schoorstenen van de concentratiekampen al weer roken.’

23 Entree

Zoals hierboven beschreven leidde dit, na hoger beroep, tot een boete van f. 60,-, subsidiair vijf dagen hechtenis. Het leek mij destijds, als rechtenstudent, een nuttige ervaring om enige tijd in een penitentiaire inrichting door te brengen, en ruim een half jaar na de veroordeling kreeg ik een oproep om mij op maandagochtend te 9.00 uur te melden aan de Lange Leidsedwardsstraat (aan de achterzijde van het Paleis van Justitie aan de Prinsengracht).

Een wonderlijke ervaring: zolang ik daar in de wachtruimte zat, was ik een bezoeker die, zo nodig na betaling van f. 60,-, weer vrolijk de Leidsestraat in kon lopen, maar nadat het “geval” geregistreerd was, was ik een gevangene. Met enkele anderen werd ik in een aparte ruimte gezet, waarvan de deur op slot ging. Vervolgens werden we in een geblindeerd arrestantenbusje onder bewaking vervoerd naar het Huis van Bewaring, een afstand van zo’n 200 meter.

Daar, ik sla de in mijn herinnering langdurige wachtperioden over, volgde de incheck, waarbij ik afgezonderd was van mijn lotgenoten. Aan een balie werd mij verzocht al mijn bezittingen te deponeren, die vervolgens nauwgezet werden beschreven. Horloge, riem, schoenveters, alles werd ingenomen, met de belofte dat hetgeen

je in je cel mocht houden te zijner tijd zou worden teruggegeven. Vervolgens kwam de vraag: gevangenskleding of niet? Maar: huisonderbroek en –hemd verplicht. Ik werd begeleid naar een kleedhokje, zoals in een ouderwets zwembad.

‘Hang hier al je kleren op, en daarna door die deur om te douchen. Als je klaar bent, ga je naar buiten door de andere deur in de douche cel.’

Geheel naakt betrad ik de douche en hoorde onmiddellijk de deur achter mij op slot gaan. Na het douchen vond ik in het andere kleedhokje het gevangenisondergoed en de door mij verkozen privé kleding. Daarmee was het initiatieritueel voltooid.

De cel

De cel is bestemd voor vijf personen. Er staat een tafel met vijf rechte stoelen. Tegen de wand staan vijf waterkannen, er is een hoektafeltje met daarboven vijf wandkastjes, en aan de muur naast de celdeur (met kijkgat en bel) hangt een spiegeltje.

Halverwege de rechthoekige ruimte zijn er twee inspringende muren, verbonden door een hek. Dat is op slot. Erachter staan vijf bedden, met onder ieder bed een pot (is er een toilet/pot in de cel? ik weet het niet meer).

24

De regels zijn helder. Om half tien 's avonds komt er een bewaker, die het hek van de slaapruijnte open maakt. Je moet je kleren in het dagverblijf hangen, te bed gaan, en dan gaat het hek weer op slot. Om zeven uur 's ochtends gaat het hek weer open, en dan moet je uit bed want het hek gaat weer op slot omdat je overdag niet op bed mag liggen. Met een (klein) handdoekje mag je dan naar de wasplaats. Als je geluk hebt is er een douche vrij, maar na een kwartier (of wat de bewaker als een kwartier ziet) word je onverbiddeijk naar je cel verwezen. Niet praten tijdens het wassen, is de oekaze, maar doorgaans houden de bewakers zich op de achtergrond en wordt er eindeloos gekletst en geïnformeerd, op fluisterton.

Op volstrekt willekeurige momenten (in mijn idee, maar aangezien je geen horloge mag dragen weet ik het niet zeker) gaat in de cel de radio aan, die vervolgens minstens twee uur aan blijft en niet uitgezet kan worden. Gelukkig was de radio toen nog niet zo opgefokt als nu.

Eenmaal in de cel is het zaak zo veel mogelijk persoonlijke bezittingen terug te krijgen. Afzakkende broek, schoenen zonder veters, geen horloge, alla! maar wel graag

mijn boeken.

Dat is nog een heel probleem. Mij wordt aangeboden de gevangenisbibliotheek te gebruiken. Die kan ik niet bezoeken, hij komt naar mij toe. In de loop van maandagmiddag gaat de celdeur open en brengt een collega-gevangene, onder toezicht van een bewaker, een kartonnen doos binnen. Deze bevat een verzameling hele en halve boeken uit de jaren '50, van het soort dat bij het sluiten van de Waterloopleinmarkt op straat pleegt te worden achtergelaten. Ik ontdek een redelijk gaaf exemplaar van een Rechter Tie-mysterie.

In mijn bagage zit een aantal studieboeken en een vertaling van Ulysses van James Joyce. Dat boek zou ik nu eindelijk gaan lezen. Mijn studieboeken krijg ik aangereikt, maar Joyce niet; belletristiek is niet toegestaan. Ik vraag een gesprek aan met de directie. Tegen het eind van de middag komt er een functionaris, aan wie ik uitleg dat Ulysses zó moeilijk is dat je het als studieboek moet aanmerken. Hij slikt het. Ik krijg mijn boek en lees, ondanks alle hectiek in en rond mijn cel, 200 bladzijden.

25 De cel, dat zal geen verbazing wekken, is geen wonder van gezelligheid. De muren zijn van een goorachtig wit, en er lopen dikke groengelakte buizen langs, die voor de verwarming moeten zorgen. Die zijn –het is winter- doorgaans gloeiend heet, zodat je huid van de droogte gaat schilferen, maar soms vallen ze terug in ijzige koude. Opvallend, maar dit is een observatie achteraf, is dat de muren volstrekt onbeschreven zijn. Achter een groene buis heb ik één schrijfsel kunnen ontdekken:

65

47

112

Wonderlijk contrast met het beeld dat ik jaren later zag van dezelfde cel, toen het Huis van Bewaring sloot en het publiek het eenmaal mocht bezoeken. De wanden van “mijn” cel waren volgeplakt met foto's uit de Chick, de Candy en wat hardere porno.

Aan de lange wand tegenover de celdeur zijn vier ramen. Ramen, dat wil zeggen 16 vierkante ruitjes (4x4), waarvan de onderste 12 matglas en vier van gewoon glas. Maar tegen die laatste vier is weer een schuin raam van vier matglasruitjes geplaatst. Dus je moet van onderaf tegen die vier heldere ruitjes aan kijken om een klein stukje hemel te zien.

In principe word je tweemaal per dag gelucht. Er moet wel voldoende personeel zijn, anders gaat je beurt niet door. De binnenplaats van het HvB is een ronde ruimte, verdeeld in taartpunten. Sommige zijn gescheiden door hekken, andere door muren. Enkele hebben ook nog een ijzeren hek bovenop. Het luchten gebeurt solitair, onder toezicht. Soms loopt een bewaker een rondje mee. Maar het gebeurt ook wel dat de volgende gevangene mag beginnen, terwijl jouw tijd nog niet om is. Dat is dan een mogelijkheid voor contact, afhankelijk van de instelling en het humeur van de bewaker.

Contact vindt dus voornamelijk plaats tijdens het wassen en luchten. Ik heb sterk de indruk, dat de "echte" criminelen, dus degenen die hier in voorarrest zitten, niet in één cel worden geplaatst met types zoals ik (vervangende hechtenis, van lieden die hun boete niet hebben betaald of niet kunnen betalen). Desondanks heb ik in vijf dagen, door contact bij het luchten en wassen, twee aanbiedingen voor een criminele carrière mogen ontvangen. Bovendien kreeg ik, enige tijd na mijn ontslag, bezoek van een voormalige celgenoot, die ik bij vertrek voor het luttele bedrag van f.12,50 had vrijgekocht (dat is een soort erecode: als je als eerste wordt vrijgelaten koop je een celmaat vrij) en die mij uit dankbaarheid een pakket met 4000 LSD-trips voor een zeer concurrerende prijs aanbood.

26

Van het eten herinner ik me dat je eenmaal per 24 uur brood en margarine krijgt uitgereikt, en beleg dat toereikend is voor twee boterhammen. Verder eenmaal per drie dagen een puntzakje hagelslag. Door gelukkige timing mag ik dat tweemaal ontvangen.

De warme maaltijd is overvloedig maar niet erg smakelijk. Genoteerd: erwtensoep: buikloop. Macaroni: sambal in plaats van tomatensaus. Boerenkool: mottenballensmaak. Zou het toch waar zijn dat ze kamfer in het gevangeniseten doen om de lustgevoelens van de gedetineerden te beteugelen?

Recreatie is hier een onbekend begrip, het is tenslotte een huis van bewaring. Er is wel een kerk, wordt gezegd, maar ik heb niet de gelegenheid gehad een dienst te bezoeken. Kunnen we daar niet recreëren? Er zijn hier wat baantjes te verdelen (eten rondbrengen, schoonmaken, boeken en spelletjes rondbrengen). Daar wordt letterlijk om gevochten. Sommige mensen worden na een halve dag eenzame opsluiting helemaal gek.

Bezoek

Op een middag gaat de celdeur open en een bewaker stapt naar binnen. In zijn kielzog nog een manspersoon. Vanaf de tafel, waaraan ik zit te lezen, heb ik zicht op de gang. Daar staat een keurige heer in pak, met een secondant die een blocnote en pen in de hand heeft. De man die de cel is binnengekomen kijkt rond en roept: 'Cel 24, één gedetineerde.'

De man buiten met de blocnote herhaalt dit en maakt een notitie. De andere heer is taakloos. Mijn bezoekers gaan weer naar buiten. Later hoor ik van de bewaker, dat dit hoort bij het wettelijk verplichte periodieke bezoek van de Officier van Justitie aan de strafinrichtingen, om zich ervan te vergewissen dat de bevolking van de inrichtingen klopt met zijn administratie, maar dat het geen pas geeft voor een officier in persoon een cel te betreden (en natuurlijk ook niet om notities te maken).

Mijn eerste celgenoot is een jongen die we destijds een dijker noemden: vetkuif en brommer. Alleen is de laatste in beslag genomen. Hij hoort tot een groepje **27** dat bij een bepaalde snackbar pleegt rond te hangen en wel eens voor overlast zorgt. Hij is die middag aangehouden en hem is vriendelijk verzocht om even langs het bureau te komen, omdat er nog iets was met een boete. Eenmaal op het bureau wordt hij voor de keuze gesteld: meteen betalen of de dagen zitten die voor de boet(s) stonden. Hij heeft geen geld bij zich. Bellen? Mag niet. Hij komt met opgestoken kuif en veel branie binnen, maar na twee uur is hij ingezakt tot een hoopje huilende ellende.

De bewakers geven geen sjoege. Ik stel voor hem schaken te leren, uit medelijden maar ook omdat zijn aanwezigheid toch wel belastend is. Vanwege zijn lamentabele toestand is de bewaking op dit punt zeer ter wille: binnen tien minuten is er een schaakbord, en een doos met heel veel damstenen en een stuk of tien schaakstukken. Van stukjes karton en tekeningen op damstenen maken we een compleet schaakspel.

Het werkt, hij heeft echt aanleg. Zijn opluchting is er niet minder om, als na een paar uur zijn vader, na de halve stad te hebben afgebeld, hem heeft weten op te sporen en hem op komt halen.

Mijn tweede celgenoot, die op dinsdag binnenkomt en althans volgens de planning

mijn hele detentieperiode zal blijven, heet Siebe. Hij is van het bed gelicht in een hotel op de wallen, waar hij met een prostituee verbleef. Kennelijk komt hij voor in “het systeem”, en ook hij wordt voor de keus gesteld: betalen of zitten. Zijn geld is inmiddels van eigenaar gewisseld.

Zijn entree is onvergelijkelijk: ‘Lig je gvd te n..... met een wijf, komen ze je van de pot rukken. Het is toch godgeklaagd.’

Hij lijkt heel wat: groot, sterk, leren bontjekkertje, maar hij staat stijf van de zenuwen. Binnen een uur zie je uitslag op zijn gezicht verschijnen en zijn linkerkaak zwelt op. Hij klaagt steeds over maagpijn. Zijn verhaal is niet mis: vanaf de leeftijd van twee maanden heeft hij tot zijn 21ste zijn leven in inrichtingen doorgebracht, waarvan vijf jaar in de psychiatrische inrichting in Wolfheze. Daar kreeg hij, als straf, regelmatig elektrische schokken “door zijn kop”, dat noemden ze correctieschokken. Ook onderdompelen in een koud bad werd regelmatig als straf toegepast. Volgens zijn verhaal heeft hij daar veel mensen en meubilair in elkaar gestampt. Zijn huidige domicilie is een woonwagenkamp ergens in Noord-Holland, waar zijn vader een autosloperij heeft.

Binnen de kortste keren heeft hij een onderhoud met de gevangenisarts, **28** en nu hangt er een kaartje op de deur: “maagdieet volgens voorschrift. de dokter.” Volgens Siebe betekent dit, dat hij op ieder moment om warme melk kan vragen. Inderdaad: de eerste drie keer komt een bewaker vertellen dat er geen melk is, en de vierde keer komen ze met een pannetje warme melk. Hij belt zo vaak dat er op een gegeven moment geen reactie meer komt. Dat wordt spannend als zijn agressie zich uiteindelijk tegen mij richt. Gelukkig is het dam-/schaakbord er nog en blijkt hij te kunnen dammen.

Mijn nachtrust wordt ruw onderbroken door Siebe, die klaagt over “sportvlekken” in zijn lakens, maar de bewaking heeft het al lang opgegeven onze cel te bezoeken.

De volgende ochtend is er – alweer – een nieuwe bewaker, die kennelijk niet geïnstrueerd is over Siebes maagdieet en het vertikt warme melk te brengen. Dat leidt tot schelden en handgemeen, de bewaker weet de deur dicht te trekken en verdwijnt. Als wij weer achter het dambord zitten, gaat de celdeur open en staan er welgeteld zes nooit eerder geziene potige bewakers in onze cel.

‘Als jij met je poten aan het personeel komt, komen wij je met zes man aflossen.’

Siebes al eerder geuite reactie: ‘Je kunt me hoogstens doodslaan.’

Uiteindelijk wordt hij met niet al te harde hand weggevoerd en verdwijnt hij in de

isolatiecel.

Ik hoor dat hij drie dagen isolatie heeft gekregen. De isolatiecel heb ik gezien tijdens de wandeling naar de luchtplaats: het lijkt de deur van een diepvrieskelder. Ik vraag een onderhoud met de directie en leg uit dat S. niet bestand is tegen een verblijf in zo'n cel, vanwege zijn psychiatrisch verleden etc. Men zal kijken of er iets aan te doen is, verlicht regime of iets dergelijks. Of het geholpen heeft weet ik niet, maar in ieder geval staat S. op vrijdag, mijn laatste dag, weer vrolijk en welgemoed in de cel. Die dag maakt hij in kriebelhandschrift met een potloodje een tekst op de muur, half verborgen onder een verwarmingsbuis:

“Dirktuer waarom moeten mensen lijden die u aan het eten houden zoo dat u met u vrouw en kinderen door het leven lijden kun?”

Die vrijdag ontvang ik mijn laatste celgenoot. Een oude zwerver, compleet met baard. Hij moet 17 dagen zitten voor f 95,- aan boetes voor het zonder vergunning koopwaar aan de deur aanbieden. Ik ontdek een merkwaardige vorm van klassejustitie: bij mij is een dag f 12,- waard, maar bij mijn celgenoten veel minder. De zwerver zit er niet mee; hij laat doorschemeren dat hij vaker tegen de Kerst ervoor zorgt een aantal dagen te mogen opknappen, want dan kan hij aanzitten aan het kerstdiner.

29

Van hem hoor ik boeiende verhalen over de “parallele wereld” van de onbehuisden, waar wij, normalen, weinig weet van hebben. Zo vertelt hij over de levendige handel in stilstaande auto's die als slaapplek kunnen dienen. En over de beste methodes om gratis met de trein te reizen. Hij kent vele routes door Nederland, waar aan het einde een warme maaltijd en/of een bed klaar staat. Een notaris ergens in het Zuiden des lands is altijd goed voor f 25,- . Ook nonnenkloosters zijn vaak heel geschikt. Maar het Leger des Heils is allerminst populair.

's Avonds mag ik mijn cel schoon schrobben en bij het wassen krijg ik een veel gebruikt roestig scheermesje met houder uitgereikt: ik mag me scheren! In de wasplaats ontmoet ik de Chinees die aan de overkant van de gang in een cel zit. Volgens het kaartje op de deur zit hij al sinds mei, dus meer dan een half jaar, in voorarrest. Hij is verdrietig: die ochtend is hij bij de rechtbank geweest, waar zou worden beslist over verlenging of opheffing van zijn voorarrest. Maar zijn advocaat is niet komen opdagen, dus heeft hij er weer drie maanden bij gekregen.

Zaterdagochtend krijg ik aan de balie mijn spullen retour. Alles klopt, tot de laatste losse cent die in mijn broekzak zat. Onder begeleiding loop ik naar de uitgang. We komen een andere bewaker met een nieuwe gevangene tegen.

‘Hé, zegt mijn bewaker, jij alweer hier?’

‘Ja, ik kom die veertien maanden voorwaardelijk van vorig jaar opknappen.’

Gabriël, of de onbevleete ontvangenis

Faas Zwart

Anders dan men veelal denkt heeft het leerstuk van de onbevleete ontvangenis niet te maken met het zwanger worden van Maria zonder gemeenschap met een man te hebben gehad, maar met het gevrijwaard zijn van de erfzonde op het moment dat zij in de schoot van haar moeder werd ontvangen; dit omwille van haar toekomstige moederschap van Christus.

Het leerstuk van de maagdelijke geboorte van Christus houdt in, dat Maria zwanger is geworden zonder gemeenschap te hebben gehad met een sterfelijke man.

I. De aankomst

31

In tegenstelling tot wat de meeste mensen geloven, vooral de gelovigen onder ons, wonen Gods engelen niet permanent in het hemelrijk. In werkelijkheid wordt een sterveling tijdelijk uitverkoren om in de gedaante van een engel een goddelijke opdracht uit te voeren. De uitvoering van die opdracht vindt plaats buiten de aardse tijd. De sterveling krijgt zijn instructies, wordt uitgerust met bijzondere vaardigheden, kan zich vleugels aanmeten – meer om de mensen te imponeren dan om te vliegen – en na volvoering van de opdracht keert hij terug naar het aardse leven, zonder dat zijn afwezigheid is opgemerkt. Zelf houdt hij de rest van zijn leven het besef dat hij in contact geweest is met iets hogers, maar wat, weet hij niet meer. De herinnering aan zijn opdracht is uitgewist.

In mijn geval moet hierbij iets mis zijn gegaan, waardoor ik tot op vandaag geen rustig moment meer heb gekend.

Op zeker moment in mijn leven, ik weet niet meer of ik waakte of droomde, werd ik door een heldere stem toegesproken. Er was niemand te zien. De stem zei: 'Jij bent nu de aartsengel Gabriël. Ik heb een belangrijke opdracht voor je. Ben je bereid die uit te voeren.'

Ik hoorde inderdaad geen vraag in de stem. Ik was niet in staat iets anders te zeggen dan: 'Ja, natuurlijk.' Op dat ogenblik stroomde een heftige mengeling van geluk en angst door me heen.

'Goed,' zei de stem. 'Vanavond ben je in de stad A. Morgen reis je door naar het stadje P, daar vind je een herberg waar je zult overnachten. Van daar wijst alles zich vanzelf.'

Ik arriveerde zonder problemen aan het einde van de middag in P. Ik stond op een marktplein – veel meer dan dat leek P. niet te zijn – en ik zag een herberg. Daarheen richtten zich mijn schreden. Toen ik binnen kwam, was het er redelijk vol met drinkende en etende mensen. Ik vond een klein tafeltje vrij. Achter de toog stond een grote zware man, door de open deur naar de keuken zag ik een gezette vrouw met een leren voorschot achter een fornuis staan, en door de gelagkamer fladderde een jong meisje, dat de bediening deed.

'Precies zoals het hoort,' dacht ik.

De ruimte was simpel. Waarschijnlijk was het een heel oud gebouw. De muren waren ruw, onregelmatig gevormd, er waren wat schilderijen waarvan de voorstelling niet meer zichtbaar was, er stonden stevige houten tafels en banken in plaats van stoelen. Het rook er naar kruiden en wijn. Ik zat op een klein bankje met een soort zeeg erin, waarop ik me heel comfortabel voelde.

32

'Kan ik iets voor u doen?'

Het vlinderachtige meisje stond schuin achter me. Een kristalheldere stem. Ze had lang zwart haar, gebonden in een staart. Een smal, ovaal gezicht en ernstige, stralende ogen met diepzwarte, fijngetekende wenkbrauwen. Daarboven een hoog, volkomen glad voorhoofd. Maar haar huid! De lamp boven mijn tafel scheen op haar gezicht. Er lag een matte glans over met een heel lichte tint.

'Zacht, zacht,' dacht ik. Ik moest me inhouden om niet heel voorzichtig mijn vinger toppen op haar wang te leggen.

'Graag een karaf wijn,' zei ik.

'Van de streek?'

'Ja, die is vast goed.'

Ze draaide zich om. De herberg begon al wat leeg te lopen. Ze gingen hier vroeg op stok. Het meisje kwam terug met de wijn, die ze voor me neerzette. Ze steunde even met haar handen op mijn tafel.

‘Poeh, poeh, het was druk,’ zei ze.

‘Kom even zitten,’ zei ik.

Ze keek tersluiks naar haar baas, las kennelijk geen bezwaar in diens houding en ging tegenover me zitten.

‘Mag ik vragen hoe je heet?’

‘Ik heet Maria.’

Toen ik de naam hoorde, kreeg ik een steek onder mijn middenrif en voelde ik bloed naar mijn hoofd stijgen.

‘Mooie naam.’

Dat was alles wat ik kon uitbrengen.

‘Ach, de helft van de meisjes hier heet Maria. Ik vind het een slome naam. En hoe heet jij dan?’

‘Ik heet Gabriël.’

Zei mijn stem.

Maria zei: ‘Je bent niet van hier. Dat hoor ik. Maar je naam wel. Weet je wat die betekent?’

33

‘Geen idee.’

‘Gabriël betekent Man Gods. Je bent een man van god, Gabriël.’

Ze zat nu recht tegenover me, zodat ik haar echt kon aankijken. Ik zag nu pas hoe mooi ze was. Niet op een flamboyante manier. Maar als ze je aankeek, kon je je niet losmaken van haar ogen. De vorm van haar schouders, de manier waarop ze haar hoofd, even schuin, op haar ineengevouwen handen liet steunen, het was alles aanbiddeijk.

‘Zeg, als je nog iets wilt eten, moet je het nu zeggen. De keuken gaat zo dicht.’

‘O ja, natuurlijk. Breng maar wat. En nog wat wijn. En Maria, ik wil graag hier overnachten. Kan dat?’

Ze stond op en liep weg, wederom zonder iets te zeggen.

Ze kwam al snel terug, met een geurige schotel en nog een karaf wijn. Ze tastte in de zak van haar schort en haalde een sleutel tevoorschijn, die ze voor mijn neus heen en weer zwaaide.

‘Kijk, Gabriël. Een heel fijn kamertje voor een man alleen. Vergeet niet te bidden tot je god.’

Ze liep weg, zonder een woord, maar wel met een glimlach.

Ik at een heerlijke schotel, dronk in alle rust de wijn op, en toen mijn ogen dreigden

dicht te vallen, zocht ik mijn kamer op.

II. De confrontatie

Ik soesde langzaam weg. Door alle gebeurtenissen, en vooral de ontmoeting met Maria, was het doel van mijn verblijf hier – de nog steeds geheimzinnige opdracht – nog maar vaag in mijn besef aanwezig. Juist toen de slaap mij overmande, kwam de stem die ik al eerder gehoord had.

‘Gabriël! Nu breekt het tijdstip aan waarop jij je opdracht zult volvoeren. Bij je eerste wederzien met Maria zul je haar zeggen: Maria, ik ben een boodschapper van de Allerhoogste. Jij zult van hem een kind ontvangen. Ook al ben je maagd, zo zal het gebeuren.’

Merkwaardig was, dat ik geen bijzondere emotie ondervond van deze mededeling. Er daalde een zekere rust in mij, en een besef van: zo moet het zijn. Ik had in feite niet eens de tijd om zenuwachtig te worden, want de stem was nog maar net weg of ik hoorde een geluid alsof iemand aan de deur van mijn kamer krabde. Misschien een muis, dacht ik. **34**

Ik keek naar de deur en zag de kruk heel voorzichtig bewegen. Nu ging hij een klein stukje open en ik zag een streep licht op de vloer van mijn kamer.

‘Wie is daar?’

De deur ging verder open. In het licht stond Maria. Ze droeg een wit hemd dat tot haar voeten reikte en ze had haar haar losgemaakt. Ze legde een vinger op haar lippen, sloot de deur weer. In het donker hoorde ik het getrippel van haar voeten, het dek werd van mijn bed teruggeslagen en toen lag ze naast me.

Ze kroop tegen me aan. Ik voelde haar zachte haar tegen mijn gezicht, de warmte van haar lijf door het hemd heen.

‘Gabriël’, zei ze. ‘Je bent een mooie lieve man. Daarom wil ik even tegen je aan liggen.’

Een mes sneed mijn gevoel van weldadigheid open. Mijn opdracht! Die was onverbiddelijk: “Bij je eerste wederzien met Maria .....

Ik maakte me los van haar.

‘Maria. Er is iets heel belangrijks, en dat moet ik je nu vertellen.’

Maria zei niets.

‘Luister, Maria. Ik moet jou een boodschap overbrengen. Hij komt van de Allerehoogste. De boodschap is: jij krijgt een kind van God.’

Maria zei nog steeds niets. Maar ik voelde haar lichaam schokken. Ze had haar handen voor haar ogen. Hilde ze? Ik haalde haar handen van haar gezicht en keek naar haar in het vage licht van de kamer. Ze lachte! Ze stikte van het lachen, zonder geluid te maken.

‘Ach lieve Gabriël, wat ben jij leuk. Ja, je bent een man van god, maar je bent toch echt niet god zelf. Ik wil geen kind van god, maar misschien wel van jou.’

‘Maar Maria, dat kan helemaal niet. Dat is volkomen in strijd met ...’

‘Hoezo, dat kan niet? Jij hebt een boodschap, en ik heb er ook één. Ik krijg een kind van jou!’

‘Maar ..... je bent nog maagd.’

Ze duwde me van zich af.

‘Hoe weet jij dat?’

‘Ik ben een man met ervaring, Maria. Zodra ik je zag in de herberg, wist ik dat je nog maagd was.’

35 Ze vlijde haar hoofd weer tegen mijn schouder.

‘Nou, en. Een maagd kan zwanger worden, toch?’

Ze draaide zich snel om, ging op de rand van het bed zitten en trok in één beweging het hemd over haar hoofd uit. Toen kroop ze weer tegen me aan. O, dat zachte lichaam!

‘Jij bent al bloot, Gabriël. Kom bij me.’

III. Het einde

De Oude zat op zijn vertrouwde stoel voor zich uit te staren. Zijn kin steunde op zijn linkerhand, en de elleboog steunde op zijn linkerhand.

Eén van de Getrouwen kwam binnen. De getrouwen vormden een groep raadgevers die het vertrouwen van de Oude genoten. Een paar profeten die niet al te veel onzin hadden verkondigd, een enkele aartsvader met een relatief ongewelddadig verleden, een paar van hun nakomelingen, en natuurlijk Job. Job sprak altijd verstandig.

De getrouwe die binnenkwam, was Jozef, de zoon van Jakob. Hij vroeg:

‘Is alles wel goed gegaan met de operatie?’

De Oude verroerde zich niet, keek Jozef niet aan, en zei:

‘Ja, alles is goed gegaan.’

‘Ik hoorde dat er wat reuring was, over wat zich beneden heeft afgespeeld,’ zei Jozef.

‘O ja,’ zei de Oude.

Eigenlijk was Jozef een vervelende intrigant, dacht de Oude. Soms kon hij zich goed voorstellen, dat diens broers hem in een put hadden gedumpt (genesis 37), maar Jozef, geliefde zoon van Jakob, was als getrouwe niet te passeren geweest.

‘Niets menselijks is mij vreemd,’ verzuchtte de Oude bij zich zelf. ‘Laat ik vooral diligent zijn.’

Hij hernam: ‘Uiteindelijk is alles verlopen zoals het moest. Er zat alleen een weeffoutje in het scenario.’

‘O, een weeffoutje.’

Jozef deed zijn best niet cynisch te klinken. Hij zei: ‘Maar de Onbevleete Ontvangenis is nog steeds een feit? De Maagd heeft met een man gelegen!’

‘Jozef,’ zei de Oude. ‘Je begrijpt het niet. De maagd is niet belast met de erfzonde. Daarom heeft zij geen kennis van goed en kwaad. En dus kan zij niet zondigen. Dat het meisje Maria tot voor kort een voorbeeldig leven heeft geleid, is te danken aan haar opvoeding en haar voortreffelijke karaktereigenschappen. Maar toen de liefde haar greep ...’

36

‘Ja,’ zei Jozef peinzend. ‘De appel is aan haar voorbij gegaan.’

‘Appel? Niks appel,’ zei de Oude. ‘Lees Het Boek, Jozef! Staat er iets in over een appel? Neen. Er staat ‘vrucht’. Het is de schuld van die domme Romeinen. In hun taal betekent het woord Malus zowel Appel als Kwaad. Dus toen zij de dienst gingen uitmaken, dachten de mensen dat de vrucht wel een appel moest zijn.’

‘Maar als het dan geen appel is, wat voor vrucht is het dan?’ vroeg Jozef.

‘Ah! Ik wil dat jij dat gaat uitzoeken,’ zei de Oude. ‘Het is hoog tijd dat dat vraagstuk voor eens en voor altijd wordt opgelost.’

‘Uw wens is mijn bevel, heer,’ zei Jozef.

Briljant idee, dacht de Oude. Jozef kennende wist hij dat deze zich volledig in de opdracht zou vastbijten en niet zou rusten voordat hij een bevredigend antwoord dacht te hebben gevonden. Zo zou hij wel een tijdje uit zicht zijn.

Jozef maakte nog steeds geen aanstalten om weg te gaan. Hij wiebelde van zijn ene voet op de andere.

‘Vergun mij nog één vraag, heer. Hoe kan de Maagdelijke Geboorte na dit gebeuren nog overeind blijven?’

‘De Maagdelijke Geboorte is en blijft een feit, Jozef. Ook al is het scenario niet vlekkeloos afgewikkeld. Het punt is, en dat is het laatste wat ik hierover zeg, het gaat niet om de maagdelijke geboorte, maar om de maagdelijke conceptie.’

Jozef liet dit tot zich doordringen. Hij kon zich niet inhouden toch nog een vraag te stellen.

‘En onze Gabriël? Wordt hij gestraft?’

De Oude zuchtte. ‘Gabriël hoeft niet te worden gestraft. Dat doet hij zelf. Het enige dat wij hebben gedaan is de opheffing van de ban der onwetendheid. Hij weet wat hij, als engel, heeft gedaan.’

‘En dus?’

‘En dus blijven zijn hele leven lang zijn gedachten rond Maria en haar kind circelen, als muggen rond een kaarsvlam. En tot het einde van zijn dagen zal hij worden gekweld door de vraag, of hij al dan niet de vader van Mijn Zoon is geweest.’

Superheld

Sarah Morton

Al vanaf zijn vijfde verjaardag droomde Jaap ervan om 'gered' te worden. Verlost van de pestende kinderen op school, de verdrietige sfeer thuis en bovenal de dreiging van zijn vader. De pijnkreten van zijn moeder. Brekend servies. De klappen. De tranen.

Iedere keer als er een Superheld op televisie was, verwachtte hij dat deze redder langskwam, voor hem opkwam, vriendelijk met hem sprak en hem de hand reikte. Zijn held zou hem meenemen, naar...

Ja, waar naar toe eigenlijk?

Een plek waar liefde, blijheid en vooral moed was. Daar zou hij niet te horen krijgen hoe waardeloos hij was en dat hij beter niet geboren had kunnen worden. Daar zou hij ertoe doen, welkom zijn en betekenisvolle dingen kunnen doen. Zoals andere mensen in nood helpen.

38

Eenmaal uit huis, ging hij werken bij de kindbescherming. Zo hoopte hij zich langzamerhand met zijn jeugd te verzoenen en kon hij andere kinderen helpen. Nu zou hij eindelijk iemand zijn.

De leidinggevende keek hem medelijdend aan toen hij vertelde wat zijn motivatie was om hier te werken, maar gaf hem toch een baan.

Jaap kwam terecht in een wereld van papier: protocollen, subsidies, rapporten.

Het leek in niets op de plek waar hij als kind van droomde en waar helden gecreëerd werden. Maar hij leefde ten slotte ook niet in een sprookjeswereld.

Iemand die een melding deed van een kind dat in de problemen zat, stond hij netjes te woord. Samen met een collega ging hij polshoogte nemen. Meestal werden ze met tegenzin en zelfs wantrouwen ontvangen door ouders. Er kon nauwelijks een handdruk van af. Over de thuissituatie praatten ouders al helemaal niet graag, alsof hij de veroorzaker was van hun problemen.

Jaap moest zichzelf ervan overtuigen dat hij het juiste deed.

Maar van veel uithuisplaatsingen kreeg hij nachtmerrie's. Die leken soms wel een overval, met gewapende politieagenten erbij. Die mensen waren toch geen crimine-

len? Maar Jaap vergoelijkte het voor zichzelf: ‘Het was vast voor de veiligheid. Je wist nooit waar de ouders toe in staat waren.’

Sommige kinderen sloten zich op in hun kamer of moesten letterlijk mee worden getrokken. Ze gingen huilend of schreeuwend om mama en papa mee.

Dit is niet het wensbeeld dat hij als kind koesterde: een Superheld die vriendelijk met hem sprak en hem uitnodigde mee te gaan. Wat deed een held als een kind thuis wilde blijven? Daar had hij nooit over nagedacht. In zijn eigen dromen ging hij graag mee met zijn redder, die voor hem altijd meteen vertrouwd was.

Voor de kinderen was hij een vreemdeling.

Kinderen konden niet overzien wat het beste voor hen was. Verloren liepen ze rond. Met tranen in hun ogen vroegen ze wanneer ze weer naar huis mochten. Ze hadden heimwee en waren bang. Hij praatte dan vriendelijk op hen in.

‘Het zal wel wennen. Hier ben je veilig en er zijn allemaal kinderen met wie je kunt spelen.’ Het was beter zo.

39 Toch begon er iets te knagen.
Had hij feiten?

Waar baseerde hij het op, dat de ouders slecht voor hun kinderen waren. Was hij er zelf bij, of nam hij gewoon over wat er in het dossier stond? Betrokken collega’s die naar de situatie keken en echt naar een kind luisterden, brandden op, werden overgeplaatst of kregen hun contract niet verlengd.

‘Zo had ik het niet voor me gezien,’ riep iemand en barstte in tranen uit.

Jaap begreep steeds beter waarom ouders hem als een indringer zagen. Wat voor mens was hij geworden? Opnieuw droomde hij ervan om kinderen te bevrijden, maar dit keer uit het gebouw dat hen opgeslokt had.

Desondanks vonden de meeste kinderen hem aardig. Heel wat tranen ving hij op. Hij was een luisterend oor. Zijn collega’s vonden hem maar een doetje. Een tenger, verlegen mannetje. Hij moest de kinderen meer op afstand houden, anders zouden ze teveel aan hem gehecht raken of over hem heen lopen. Kinderen die volgens dezelfde mensen een hechtingstoornis hadden en mensen afweerden.

Op de groep was het bijna altijd ongezellig. De medewerkers werden overladen met taken en hadden nauwelijks tijd of aandacht voor de kinderen. Een vriendelijk woord kon er nauwelijks af. Er was ruzie, angst en verdriet onder de kinderen, maar dat zou door de verwaarlozing of mishandeling thuis komen of door hun gedragsproblemen.

Jaaps ogen gingen steeds verder open.

Een paar collega's waren bezig met een opvangplek voor twee kinderen te regelen. 'Er is een plaats vrij'. Alsof het om een dierenasiel ging. Deze kinderen zouden er onverzorgd uitzien en aan hun lot worden overgelaten. Al een paar keer was hij er op huisbezoek geweest. De alleenstaande moeder leefde van een bijstandsuitkering en kon geen werk vinden. Ze deed haar best. De vader was al een tijd niet meer in beeld. Hij was met de Noorderzon vertrokken. De moeder bereidde drie maaltijden per dag. Eenvoudig, maar gezond. Ze zong en danste met de kinderen en speelde met hen mee. Als ze uit school kwamen, zat ze te wachten met thee en nam samen met hen de dag door. Het waren leuke, vrolijke kinderen. Geen zeurkousen. Ze waren blij met het weinige dat ze hadden. Met een bal, touw of een paar stokken konden ze zich uren bezighouden. De moeder was geduldig en kon ook grenzen aangeven. **40**

De woning bestond uit bij elkaar geraapte meubels, die ze hadden gekregen. Ook het speelgoed bestond uit afdankertjes.

Maar wat hadden kinderen nu eigenlijk nodig?, dacht Jaap. Een warme, veilige plek, waar liefde en aandacht is. In het rapport stonden heel ander dingen.

De kinderen zouden honger lijden, geen kind kunnen zijn en buiten de maatschappij staan.

Zouden ze niet juist buiten de maatschappij staan en hun jeugd moeten missen, als ze naar een internaat gaan? dacht Jaap.

Hij waarschuwde de moeder: 'Ze zijn bezig om je kinderen weg te halen. Ik weet een adres waar ze jullie niet kunnen vinden.' Zijn hart klopte in zijn keel. Hoe zou de moeder reageren. Ze stak haar hand uit. 'Ik accepteer je aanbod. Wat moet ik anders?'

Naar de kinderrechter schreef Jaap een pleidooi: De kinderen hoorden bij hun moeder en zij zorgde goed voor hen. Voor het eerst ging hij recht tegen de organisatie in. Zijn collega's waren niet blij met zijn actie, want die ging lijnrecht in tegen hun eigen wensen en belangen.

Maar het hielp wel.

De kinderen mochten thuis blijven wonen. Ook werd de vader opgespoord, die alimentatie moest gaan betalen.

Toen hij er een jaar werkte, werd hij bij de directie geroepen.

‘We hebben het een jaar met je geprobeerd, maar we vinden dat het niet goed gaat.’

‘Je zult wel gelijk hebben. Ik ben hier niet op mijn plek.’

Wéér deed hij alsof alles naar wens verliep. Waarom kon hij die man niet recht in zijn gezicht zeggen wat hij van hem en zijn organisatie vond?

Intussen was hij ook afgebrand. Dagenlang kwam hij alleen zijn bed uit om wat te eten, te drinken of om naar de WC te gaan. Beelden van de afgelopen maanden, bestookten hem. Heel wat tranen vergoot hij.

Toen brak de zon langzaam door. In zijn hoofd kreeg zijn jongensdroom vorm.

Jaap opende een opvanghuis voor kinderen.

Kinderen die ruzie hadden met hun ouders, zich niet welkom voelden of gepest werden op school.

41 Het was eigenlijk een kraakpand, dat al meer dan een jaar leegstond.

Met de huurder gooide hij het op een akkoordje.

Met wat handigheid, toverde hij het om in een kinderspeelplaats. Er waren grote kussens, boeken, en er was papier en potloden. Ook was er lego en waren er knuffelbeesten. Vlakbij lag een grasveldje en een speeltuin.

Jaaps inkomsten bestonden uit donaties. Er werkten alleen vrijwilligers, die hij eerst met de kinderen liet kennismaken, voordat hij besloot wie hij aannam. Het moest een veilige plek blijven.

De kinderen mochten komen en gaan wanneer ze wilden. Ook konden ze blijven logeren, maar niemand werd hier gevangen gehouden.

En ze bleven komen. Hier konden ze elkaar ontmoeten, zichzelf zijn. Het straalde gewoon uit: Iedereen hoort erbij.

Een teruggetrokken meisje kwam langzaam los en begon verhalen over thuis en op school te vertellen. Ook begon ze te lachen en mee te spelen met andere kinderen.

Ze werd steeds zelfverzekerder. Ze glunderde van trots toen ze met een paar anderen een toneelstukje had opgevoerd.

Een drukke jongen, die eerst graag ruzie zocht, kwam tot zichzelf en leerde te zeg-

gen wat hij op zijn hart had. Voor het eerst kon hij langer dan een uur een vriendschap onderhouden.

Jaap zijn verjaardag naderde.

Hij had het de kinderen verteld, maar echt vieren wilde hij het niet. De opvang draaide om de kinderen, niet om hemzelf.

Toen hij die dag de kinderplaats binnenliep, zaten zijn kleine vrienden op hem te wachten. Er hing een prettige spanning. Op de tafel stonden lekkere hapjes. Blokjes kaas, een schaal fruit, schijfjes komkommer, chocola en zelfs een verjaardagstaart. Ook stonden er cadeau's. Een paar kinderen hadden een tekening gemaakt van Jaap, als Superman. Alleen was hij veel dunner. Hij herkende zichzelf.

Hij was overrompeld. 'Wat een werk hebben jullie ervan gemaakt!'

Ongewild glunderde hij. Voor het eerst in zijn leven voelde hij zich echt jarig.

In koor riepen de kinderen: 'Jij bent onze held!'

Mond vol tanden

(voor mijn moeder)

De houding klopt, de tekst is boeiend.
Het vervolg gaat in gemompel teloor.
Het praten wordt nu zeer vermoeiend.
Het verhaal ging er in galop vandoor.

Het vervolg gaat in gemompel teloor.
Had ze het eindelijk willen zeggen.
Het verhaal ging er in galop vandoor.
Ze probeert de zin op te dreggen.

Had ze het eindelijk willen zeggen.
Falen de woorden, zinken in mist.
Ze probeert de zin op te dreggen
uit de droesem waar ze zich vergist.

43

Falen de woorden, zinken in mist.
De mensen vinden haar misschien gek.
Het is de droesem waar ze zich vergist.
Dit is het einde van het gesprek.

De mensen vinden haar misschien gek.
De houding klopt de tekst is boeiend.
Dit is het einde van het gesprek.
Het praten is nu te zeer vermoeiend.

Merik van der Torren,
23-9-2013

I shouldn't play this game

Hein van Elteren

Gebukt betreed ik de schemerige schuur. Naast mijn onwaarschijnlijke gids Manali Baba neem ik plaats op de lemen bodem. Tien bruine mannen en een jonge blanke stekelharige vrouw scholen samen rond een komfoor, waarop een antieke theeketel pruttelt. Twee heren op leeftijd, nauwelijks gekleed in lendendoeken, roeren om beurten van onder hun besmeurde baarden in de chai.

Ik word voorgesteld als 'jyotish,' astroloog. Dat ben ik inderdaad, volgens het westerse systeem. Hier in de Himalaya laat ik mensen liever een kaart trekken; de Tarot is onbekend in India, terwijl je struikelt over de hoogst gerespecteerde Hindoe-astrologen.

Een van beide heren stelt de eerste vraag, die voor mij vertaald wordt: 'What kind of a man am I?'

Zijn knokige handen schudden de kaarten, trekken er een uit: de Kluisenaar. Een glimlach doet zijn soepbaard lichtelijk deinen. Instemmend gemompel van zijn leerlingen. Ik bied de tweede wijze achter het komfoor mijn Tarot aan, maar nee, er blijkt nog iemand een hogere status te bezitten. Nu pas valt mijn blik op een priemogige dwerg, naar schatting ver over de tachtig, zijn knieën samengetrokken tegen zijn kin, in een hoekje laag onder het dak van takken.

Ook hij vraagt: 'Wat voor man ben ik?' Zijn antwoord ontlokt luide bijval. De Magiër! Mijn dag kan niet meer stuk.

De beurt is aan Manali Baba.

Ik ken hem pas één week, van een folkloristische markt niet ver van Delhi.

Zeventig jaar, lang wit haar, dito hemd en baard, bril en kralenketting. Lachend had hij zichzelf geïntroduceerd: 'Me sadhu, me tantric man, me make seven hours love no finish.' Later op onze reis zou hij dat nuanceren: 'Seven hours love one time finish.'

Ik ben vergeten welke kaart hij trok, maar weet nog goed hoe we op zijn motor door de sloppen naar zijn huis reden. Hij kookte heerlijke rijst met dhal (pittige linzensaus) en nodigde me uit drie dagen later mee te gaan naar zijn hotel in de bergen.

Gretig zei ik ja, tot ontzetting van mijn gastheer in Delhi, een gepensioneerde top-

diplomaat met een bloeiende astrologiepraktijk. In Nederland had ik ooit de Tarot voor hem gelegd. Als dank was ik altijd welkom in zijn huis. Hij had me warm ontvangen, als een soort zoon, en enkele consulten met zakenvrienden voor me geregeld. Maar de heren stelden steeds dezelfde vragen: 'Will my business flourish? Will I marry my daughter properly? Will I go to Europe?'

Ik wilde India zien!

Zo belandde ik op die folkloristische markt, en bij Manali Baba.

'Ga jij met een sadhu op reis!?! Die lui zijn totaal onbetrouwbaar en ze roken alleen maar hasj,' zei mijn tijdelijke tweede vader. 'Nee, je gaat over drie dagen met mij naar de bruiloft van een ministersdochter. Ik stel je voor aan het halve kabinet en aan de voorzitter van de Top Scientific Astrological Foundation of India. En we kunnen een huwelijk regelen, met een meisje uit de hoogste kaste, expert in Engels en tantra.'

Ik mis niet graag kansen, maar het HELP!-signaal in mijn buik won. Helaas beleedigde ik mijn weldoener diep door de bus naar de bergen te nemen.

45 In het dorpje Vashist, beroemd om zijn hasjiesj en hete bronnen, bezat Manali Baba een gerieflijk hotel. 8 Kamers maal 6 backpackers maal 60 roepie per nacht; een keurig echtpaar runde de zaak en Baba kwam af en toe de winst opstrijken. Ook vertelde hij smakelijk hoe hij drugs smokkelde in souvenirs en in het Mumbay Hilton heroïne dealde aan Duitsers. Dat belette hem niet zich als heilige te gedragen. Doorgaans werd hij vereerd, en ik in zijn kielzog ook. Lang haar helpt in India, voor mannen dan, en ik was ook nog jyotish. Een bizarre ervaring, zo rond te reizen, mag ik wel zeggen; soms gênant, maar ook erg leuk, over kansen gesproken.

Baba liet me de Kullu Valley zien en later Agra en Rajasthan. We bezochten alle vijf zijn dochters, die hij op zijn 40e in de steek had gelaten om zijn roeping te volgen en die groot respect voor hem toonden. Een maand lang verkeerde ik uitsluitend tussen Indiërs, in nachtbusen, Sikh-tempels, woestijnforten, stoomtreinen, apenkolonies... Tijdens het Holi-feest werd ik, in het wit gekleed, net als alle mannen (de vrouwen zaten binnen...), kakelbont met verf besmeurd om de lente te vieren.

Dat was een hoogtepunt, maar nog het meest staat me Judy bij, de stekelharige Amerikaanse. Tweeëntwintig jaar jong; ze offerde al haar welstand voor een morsige heilige die minimaal haar grootvader zou kunnen zijn.

'Wil jij een kaart trekken, Judy?'

‘Nee, dat doe ik niet meer. Ik trek altijd dezelfde: de Duivel, de Dood en de Gehangene. I shouldn’t play this game.’

Uitgerekend dat trio, dat staat voor de heftigste lusten, angsten en illusies. Voorzichtig vis ik of Judy mogelijk een probleem heeft met relaties. Nee hoor; ze is ingelukkig met haar Kluizenaar. ‘Zo’n bijzondere man; zo wijs en krachtig; hij hoeft maar naar me te wijzen om me zwanger te maken, maar dat zal hij nooit doen, daar staat hij boven. Hij zou me met geen vinger aanraken.’

‘Bijzonder.’ Ik geef het spel aan de volgende.

Als alle mannen geweest zijn en ik mijn Tarot weer inpak, stoot Judy me aan: ‘Laat ik het toch nog eens proberen. Misschien is jouw spel anders.’

Ze schudt aandachtig en trekt... de Dood.

‘Zie je wel? I shouldn’t play this game.’

We nemen afscheid. Met mijn heilige loop ik terug naar zijn hotel. Het miezert; een graad of nul, en dat half februari op 2 kilometer hoogte; ik tref het wel. (Kort daarop sneeuwt Vashist voor wéken in, maar dan zijn we al onderweg naar de Taj Mahal.)

Schaterlachend wijst Baba terug naar de boerderij van zijn collega: ‘You see that girl? She my girl before, but I gave her to him. Oooh, she TOO much sex!’

46

Nawoord: Dit alles gebeurde begin 1993. Toen lachte ik erom; pas jaren later hoorde ik over zogenaamde ‘sadhu’s’ die vrouwen hypnotiseren om ze tot seksslavinnen te maken...

Passagieren

Gerbrand Muller

In de ban van Tacitus streefde Joris naar bondigheid. Hij sprak in afgemeten zinnen. Opstellen waren een beproeving: hij zette geen twee woorden op papier zonder ze weer te schrappen en door andere, nog kernachtigere te vervangen, en hij las zijn teksten tien keer over, in het besef dat hij zich moest blijven afvragen of iets niet met nóg minder woorden gezegd kon worden. Maar zijn vrienden moesten alleen maar lachen om zijn afgemeten zinnen – hij was altijd nogal een grappenmaker geweest.

Zijn dagboek, waarin hij bondig zijn gevoelens probeerde weer te geven, kwam vol te staan met machteloze kreten. De gevoelens die hem vervulden waren niet onder woorden te brengen. Hij dacht dat hij niet moest zeuren: er was niets met hem aan de hand. Toch was hij veranderd, al zag niemand dat aan hem.

47 Hij wilde weg, maar wist niet waarheen. Hij voelde dat hij gevangen zat en dat hij zich moest bevrijden, maar hij kon niet bepalen waarvan. In zijn dagboek noteerde hij ‘over grenzen gaan’.

Soms had hij deze droom: hij was na een lange reis in een stad aangekomen. Hij liep over een plein. De zon stond laag aan de hemel. De huizen aan het plein wierpen lange schaduwen, vreemde mensen knikten hem lachend toe, als om hem welkom te heten. Hij voelde onuitsprekelijke opluchting. Een levenslange wens was in vervulling gegaan... Maar de mensen weken terug, de huizen verdwenen, de grond zonk onder hem weg, er was niets meer om hem heen, en weldra zou de leegte hem opslokken en zou hij ophouden te bestaan... Met bonzend hart werd hij wakker. De dag erna werd hij vervuld van een grondeloze somberheid. Hij dacht dat er een ‘doem’ op zijn verlangens rustte: daarom moest hij maar niet meer verlangen, niet meer voelen, niet meer denken...

Na zijn eindexamen wist hij niet wat hij wilde, maar hij vestigde zijn hoop op de militaire dienst. In dienst werd er voor je gedacht, zeiden ze, en hij begon te geloven dat dat voorlopig het beste voor hem zou zijn. Maar zijn spitsvondige antwoorden op de vragen van de keuringsarts (hij wilde graag het vaderland dienen, want dan hoefde hij niet meer te denken en kon hij alleen maar een radertje zijn) maakten dat hij werd af-

gekeurd. Hij overwoog naar Frankrijk te gaan om zich bij het Vreemdelingenlegioen te melden en kreeg ruzie met zijn vader, die spottend zei dat hij hem dan niet meer wilde kennen.

Die dag zag hij op het arbeidsbureau een oproep om aan te monsteren op een passagiersboot van de Holland Amerika Lijn. De volgende dag zat hij in de trein naar Rotterdam om zich medisch te laten keuren, een week later was hij aan boord van de Statendam en voer over de Nieuwe Waterweg naar zee.

Het leven aan boord was eentonig. De eentonigheid was verbonden met de beweging van de zee. Hij voelde die beweging het meest als hij, licht zeeziek, van zijn hut naar de keuken, of van de keuken naar zijn hut onderweg was, een tocht die hem door het hele schip voerde. De trillende vloer drukte zich nu eens tegen zijn voetzolen aan en week dan weer van zijn voeten naar de diepte. Het stijgen en dalen bepaalde het ritme van zijn stap. In deinende beweging was ook de ruimte waar hij het grootste deel van de dag doorbracht, de keuken, met alles wat zich erin bevond: koks met hoge mutsen, fornuizen, pannen, gamellen, schalen met salades, torenhoge stapels borden. De zon scheen dwars door de patrijsramen naar binnen en deed borden, schalen en gamellen schitteren. Ook de trappen die hij schoonhield deinden. De kunststof waarmee de treden bekleed waren verspreidde een muffe geur, die hem neerslachtig stemde. **48**

Benauwd als die geur was het leven aan boord. Aan de gesprekken, over geld en over vrouwen, nam hij geen deel. Hij voelde al weerzin bij het zien van de kastdeuren in de hutten van de mannen, volgeplakt met plaatjes van blote vrouwen.

Met de meeste mannen kon hij toch wel opschieten. Soms dronk hij met iemand in de kantine een biertje. Een broodmagere man met een van drank rooddoorderd gezicht begon na een paar glazen over zijn leven te vertellen. Het was een triest leven geweest en hij was blij dat het grootste deel erop zat. Hij had met zijn bazen overhoop gelegen, vrouwen hadden hem als een hond behandeld en zijn kinderen wilden hem niet meer zien.

Een andere man die toelisterde, een forse kerel met tatoeages op zijn borst, gezicht, armen en handen, zei dat het zijn eigen schuld was: hij was echt een hond, hij had het gezicht van een hond, deed als een hond, het enige wat hij niet had was een staart om mee te kwispelen.

De magere man zei dat het klopte; hij was een hond, en hij begon te lachen. Hij boog zich voorover en wreef over zijn gezicht, de tranen liepen over zijn wangen. Hij lachte niet meer, hij huilde.

De andere man begon erover te praten dat alles in het leven feitelijk bepaald was. Ieder mens wachtte een ander lot: dat lag al vast wanneer je geboren werd, het stond als het ware met onzichtbare letters in je ziel geschreven. Als je een hond was dan leidde je het leven van een hond en was je een leeuw dan leefde je als een leeuw. Zelf was hij een wolf, dat was misschien niet zo best, maar ook wolven hadden recht op leven. Je kon er over twisten of het slechte in het leven zin had: misschien had het wel een of andere verborgen bedoeling die alleen door God begrepen werd, die alles zag. In elk geval was er veel slechts in de wereld, daar kon hij over meepraten, want hij had de gevangenis van binnen gezien en als je de binnenkant van de gevangenis gezien had dan had je alles gezien.

‘De mens had maar beter niet geschapen kunnen worden,’ zei Joris.

‘De mens had beter niet geschapen kunnen worden, dat heb je goed begrepen. De mens is zo rot als een mispel. Vandaar dat ik tegen mezelf zeg, hou jij je nou **49** maar koest, ga varen, dan ben je bij moeder de vrouw van de vloer. Want de vrouwen zien ons liever komen dan gaan en gelijk hebben ze.’

Een Oostenrijker die als kelner werkte leerde Joris de Duitse woorden van het lied ‘Hoog op de gele wagen.’ Hij hield van de bergen, had heimwee naar zijn dorp in Tirol, hij wilde trouwen, maar zijn meisje had het uitgemaakt, misschien zou ze hem wel weer willen als hij veel gespaard had; de vrouw werd zijn ongeluk, dat zag hij al. Vrouwen waren het grote kwaad, zei de man die vond dat hij een wolf was, en toch stierf hij als hij een tijd niet bovenop een vrouw gelegen had. Joris zou zijn portie nog wel krijgen: aan diens ogen zag hij hoe hij eraan toe was: hij was op sterven na dood, zo hongerde hij naar liefde.

Maar Joris begon de mannen te ontlopen. Hij wilde niet als deze mannen leven. Als dat leven was, dan wilde hij maar dood.

Elk vrij ogenblik zat hij op het dek. Hij staaarde naar het water. De tinten van het wateroppervlak wisselden met de bewolking en de verdeling van blinkend lichte en donkere plekken veranderde voortdurend. Zijn oogleden werden zwaar en vielen dicht.

Hij deed zijn ogen weer open. Droomde hij? Waaraan had hij gedacht?

Nergens aan.

Hij maakte lange werkdagen en meestal was hij te moe om te denken. Hij stond uren in het spoelhok en gooide borden op de lopende band van de afwasmachine. Hij droeg stapels borden door de keuken en stapelde ze in de metalen houders onder de buffetten, waarbij hij moest hurken en zich tussen de benen van de in rijen wachtende kelners wringen. Hij schrobde de keuken, gangen en trappenhuisen, waarbij hij de zwabber zo stoer mogelijk heen en weer bewoog – nooit stoer genoeg, want de baas van het spoelhok zei steevast als hij hem bezig zag; ‘Hé joh, zet hem op! Het is je moeder niet!’

Hij had zich verzoend met zijn leven, en als de baas van het spoelhok opmerkte dat hij zo ‘melancholisch’ keek, grijnsde hij opgewekt en zei dat het prima met hem ging.

Het eerste wat Joris van Amerika zag was een kademuur. Hij had geslapen toen het schip de kust naderde en in het spoelhok gewerkt terwijl het schip over de Hudson werd geloodst. Op een gegeven ogenblik drong het tot hem door dat de keuken niet meer deinde. Hij keek naar de patrijspoorten: die zagen uit op een bakstenen muur. ‘De Nieuwe Wereld’, dacht hij.

De volgende morgen wandelde hij over het passagiersdek: dat lag verlaten, de passagiers waren van boord gegaan. Het schip lag aangemeerd aan een kade. Aan de overkant van een baai rezen de wolkenkrabbers van New York op.

Hij liep door de gangen van het schip. Het was niet meer het schip dat hij kende. De muren en vloeren trilden niet meer, er liepen vreemde mannen – havenarbeiders die aan boord waren gekomen om lading te lossen. Ze schreeuwden naar elkaar in een taal die hij niet verstond, het was geen Engels, maar leek op Russisch of Pools.

De baas van het spoelhok stuurde hem weg: er was niets voor hem te doen. Hij vroeg of hij van het schip mocht. De baas keek hem weifelend aan, haalde zijn schouders op en zei dat hij zijn zegen had. Hij legde uit waar hij op het schip de Amerikaanse douane kon vinden: voordat Joris de wal op kon, moest hij daar een stempel halen.

De ambtenaar van de douane legde zijn vingers een voor een op een stempelkussen en maakte er afdrukken van op een formulier, waar hij een reeks stempels en parafen aan toevoegde. Een employee van de rederij betaalde hem elf dollar uit, als voorschot op zijn gage. Met de biljetten in zijn broekzak begaf hij zich naar de loopplank en wandelde daar overheen naar de wal.

Hij stond op een kade. Aan de andere kant van de weg stonden stenen loodsen met vervelozendeuren en vuile ramen. Hij stak de weg over en keek door de ruiten. Binnen was het schemerig en door het vuile glas kon hij niets onderscheiden. Hij keerde zich weer om en staarde naar de overkant van het water, waar de wolkenkrabbers oprezen die hij van plaatjes kende. Hij was in Hoboken. Wilde hij Harlem, Central Park en het Empire State Building zien dan moest hij naar de overkant van het water, maar hij had geen idee hoe hij daar kon komen.

Hij wandelde een stukje langs de kade, sloeg een zijstraat in en ging op een stapel stenen zitten, die daar tegen een pui lagen opgestapeld. Hij moest een plan maken, maar hij wist nog niet goed waar hij heen wilde. En eerst moest hij erachter komen hoe hij in het centrum kwam. Hij overwoog maar wat rond te lopen en zien waar hij terecht kwam, maar na een tijdje stond hij op en begon naar het schip terug te lopen. Op het schip zouden ze wel weten hoe je in Manhattan kwam. Was hij eenmaal in Manhattan dan zou hij wel verder zien.

51

Opnieuw wandelde hij langs de kade. Een van de pursers had hem uitgelegd hoe hij met de subway naar Manhattan kon komen en had hem een route aangeraden die hem langs een paar bezienswaardigheden zou voeren. Hij keek onder het lopen naar zijn voeten. De voeten liepen in Amerika. Dit was de Nieuwe Wereld, de andere kant van de Atlantische Oceaan. Hij moest iets doen om het tot zich door te laten dringen. Hij ging op zijn hurken zitten en legde zijn handen op de grond. Hij drukte ze tegen het plaveisel en kwam weer overeind. Onder het lopen streken zijn vingers soms langs een paaltje, een geparkeerde auto – breed en lang waren die auto's, met motorkappen vol glanzend chroom – , de muur van een huis. Hij stond stil voor de etalage van een winkel en keek naar wat er uitgestald lag. Blikjes, glazen potten, wastafels, naamplaatjes, verchromde kranen. Hij liep verder. Hij bleef weer staan en keek omhoog naar draden die aan palen gespannen waren en dwars over de straat liepen. Hij ging met zijn hoofd tegen een van de palen leunen. Eigenlijk had hij geen zin om een bepaalde route te volgen. Misschien moest hij maar aan het toeval overlaten waar hij terechtkwam. Desnoods ging hij vannacht niet naar het schip terug. Trouwens, wilde hij wel weer naar het schip? Hij zou ook kunnen besluiten om hier te blijven. Behalve de elf dollar had hij alleen zijn paspoort en zijn monsterboekje bij zich. Als hij het paspoort en het monsterboekje in het water gooide zou niets hem meer met zijn vroegere leven verbinden. Hij zou los zijn... eindelijk vrij...

Joris vervolgde zijn weg langs de kade, zijn ogen gericht op de wolkenkrabbers aan de andere kant van het water. In geen velden of wegen was een bordje met subway of metro te bekennen. Moest hij dan maar proberen in het centrum te komen via een van de bruggen die hij in de verte zag liggen? Misschien moest hij de weg vragen, maar behalve een vrouw een eind verder aan de overkant was de straat uitgestorven.

Hij stak de weg over, liep op de vrouw toe en vroeg of zij wist waar hij een station van de ondergrondse kon vinden. Ze lachte met parelende tanden: 'I know.'

Afwachtend bleef Joris haar aankijken. 'Please can you tell me?'

Ze wenkte met haar hand. 'Come with me.'

Joris liep met haar mee. 'Is it far?' vroeg hij.

'Not so far.'

Joris nam haar op. Ze was nog jong, eerder een meisje dan een vrouw, klein en tener, en ze had een fijn gezicht; op het gezicht lag een vriendelijke uitdrukking. Een mooi meisje, dacht hij verwonderd. Alleen droeg ze een rare hoed.

Hij vertelde dat hij pas met de boot was aangekomen en New York nog niet kende.

'I can show you!'

'Show me?'

52

'Show you the city.'

Hij zei dat hij zelf zijn weg wel kon vinden. Ze lachte opnieuw. 'Of course! But first come with me!'

'Why?'

'Why not!'

Joris schudde zijn hoofd. Hij vertraagde zijn pas. Zij vertraagde de hare. Hij fabriceerde in zijn hoofd een zin om duidelijk te maken dat hij liever alleen verder ging, maar hij zei tenslotte; 'Where will you bring me to?'

'Not far!'

Hij stak zijn handen in zijn zakken. Zijn mond voelde droog, zijn hart begon te bonzen.

Ze vroeg terwijl ze opnieuw stralend tegen hem lachte, 'Where do you come from?'

'Holland.'

'Holland! Nice! Are you a sailor?'

'Yes, a sailor.'

Met die paar zinnen scheen bezegeld dat hij zou doen wat zij van hem wilde. Zijn hart kwam tot bedaren. Hij dacht dat het misschien voorbestemd was dat hij met een vrouw zou meegaan, en als dat zo was dan moest hij het maar laten gebeuren. De

gedachte bezorgde hem een ijl gevoel in zijn hoofd; het was alsof hij op watten liep, maar zijn benen bewogen zich toch vastberaden.

Ze bleven voor een huis staan. De ramen waren met planken dichtgetimmerd, de verf van de deur was afgebladderd, een stuk van de deur was met menie overgeschilderd. Waarom maar een stuk, was de verf op, dacht Joris vaag. Het meisje duwde de deur open. Binnen stonden onderdelen van machines. Tegen de wanden lagen katrollen en rollen touw; het rook naar olie en teer. Joris volgde het meisje naar een aangrenzende ruimte. Hier stonden verspreid machines en werkbanken. Een groep mannen zat om een tafel, verderop waren andere mannen aan het pingpongen. Een man achter de tafel schreeuwde naar hen terwijl hij op Joris wees en met zijn hoofd naar de pingpongende mannen gebaarde. Niet begrijpend keek Joris het meisje aan.

Ze fronste. 'Please go!' zei ze hoofdschuddend. 'I'll wait!'

Een van de mannen bij de pingpongtafel wenkte in zijn richting terwijl hij met een batje zwaaide, en Joris begreep wat hij van hem wilde. Hij schudde zijn hoofd, maar toen de man bleef wenken liep hij tenslotte op hem toe.

'Okay! I'll play!' zei hij lachend.

53

Met het batje in de hand stelde hij zich achter de tafel op. Het balletje suisde op hem toe, Joris sloeg, het balletje stuiterde aan de andere kant van het net en verdween: één nul. Het balletje vloog weer op hem toe, hij miste. Hij raapte het balletje op en sloeg. Het balletje kwam terug, hij miste. Het bloed steeg naar zijn hoofd. Hij raapte het balletje op en plantte nadat hij weer voor de tafel was gaan staan zijn voeten verder uit elkaar. Hij bracht het batje hoog boven zijn hoofd en sloeg. Het balletje suisde steil omlaag over het net, zijn tegenstander miste en moest ver lopen om het balletje terug te halen. Het balletje kwam weer op hem toe, hij sloeg het met hetzelfde geweld over het net terug, zijn tegenstander miste opnieuw. Verbluft vroeg Joris zich af waarom hij pingpongen vroeger moeilijk had gevonden, want met de nu door hem toegepaste simpele backhand smash techniek was het een fluitje van een cent. Een nieuwe geest scheen over hem vaardig te zijn geworden, hij was niet meer wie hij was geweest, van nu af kon hij alles...

De man aan de andere kant van de tafel gooide zijn batje neer: Joris had gewonnen. Vanaf de tafel klonk applaus. Joris draaide zich om. De mannen aan de tafel wenkten en Joris liep op hen toe en ging op een stoel zitten die ze voor hem bijschoven. Een kleine pezige man met gemillimeterd haar en getatoeëerde armen keek hem bewonderend aan terwijl hij zijn spierballen liet zwellen. Hij kreeg een glas bier en ze vroe-

gen waar hij vandaan kwam.

‘Holland. Long ago!’

‘Long ago! Then what are you doing now?’

Een man veronderstelde dat hij in het leger zat, en toen Joris ontkennend zijn hoofd schudde spoorde hij hem aan daar werk te zoeken: het zou vast iets voor hem zijn.

‘I’ll see!’ zei Joris. ‘And you? Where are you from? New York?’

De mannen begonnen onverstaanbaar door elkaar te praten. Een man nam ten slotte het woord en hij somde landen op waar ze vandaan kwamen: Italië, Spanje, Joegoslavië, Turkije, Polen, Rusland. Ze kwamen uit alle streken van de wereld, en toch hadden ze nu allemaal één nationaliteit: de Amerikaanse. Amerika was het mooiste land van de wereld, en na Amerika kwam Holland.

‘Oh no!’ zei Joris.

‘What oh no?’

‘Holland is boring!’

‘What do you mean? You’re Dutch!’

‘Not anymore! I think... I have no nationality!’

‘But you’re from Holland!’

54

‘Long ago! It might be better to say I have no nationality! Let us say I come from nowhere!’

De man met het gemillimeterde haar keek hem met grote ogen aan en schudde zijn hoofd. ‘No good!’

‘Why no good?’

‘Because it’s bad! From nowhere, no good!’

Joris staaarde in zijn gezicht; dat was breed en bezaaid met paarse adertjes. Hij grijnsde. Hij wilde zeggen; ‘So what? I have decided not to fool myself anymore!’, maar het meisje, dat aldoor een eind van hen vandaan had staan wachten kwam naderbij en wenkte.

‘Yes, let’s go!’ zei Joris overeind verend.

Hij maakte een spottende buiging naar de mannen en verliet met het meisje de ruimte. Ze liepen door een gang met loodgrijze bekraste muren. Het meisje liep snel, hij moest grote stappen nemen om haar bij te houden.

Hij vroeg waar zij vandaan kwam. Zijn stem klonk hol in de stenen ruimte en hij moest zijn vraag herhalen voordat ze antwoord gaf: ‘Las Vegas.’ Er klonk verveeldheid in haar stem. Op haar gezicht lag een vermoeide uitdrukking.

Hij hield verdere vragen voor zich en zei alleen: 'Las Vegas, far in the west!'

Ze bestegen een trap en liepen door een andere gang. Hij stak zijn handen in zijn broekzakken. Behalve hun voetstappen was er geen geluid te horen. Hij had het gevoel alsof hij hier liep als een afgezant van zichzelf. Alsof hij zichzelf, zijn leven, alles wat hem had gemaakt tot wie hij was ergens had achtergelaten, zodat hij nu niemand meer was.

Ze gingen een kamer binnen. Door een raam viel vaal licht naar binnen. Het meisje knipte een elektrisch peertje aan. Er stonden een tafel, een stoel en een bed. Het behang aan de muren was aan flarden. De planken vloer kraakte onder hun voeten. Het meisje had haar jurk losgeknoopt en stond naakt voor hem. Naar de grond starend deed hij zijn kleren uit. Hij had het gevoel alsof het had vastgestaan dat dit zou gebeuren, maar hij gehoorzaamde toch niet aan een hogere macht, hij volvoerde zijn eigen wil. Hij raakte haar schouder aan, haar borsten en trok zijn hand weer terug. Het meisje nam zijn lid en begon het te masseren, maar hij duwde de hand weg en hij sloeg zijn armen om haar heen en drukte haar tegen zich aan. Hij voelde de warmte van haar lichaam en de lust rees in hem op. Er verschenen vlammen voor zijn ogen,

55 hij werd naar de vlammen toe gezogen, ze leken hem te zullen verslinden, maar hij veranderde in een reus en verzwoeg het vuur. Hij duwde het meisje op het bed en ging op haar liggen.

De volgende minuten bleef hij zich bewust van het kamertje, hij hoorde het bed kraken en rook de zurige lucht van het laken. Maar het waren misschien juist de gedachte aan het kamertje en de zurige lucht die zijn opwindende gaande hielden en langzaam deden toenemen. Er trok kramp door zijn ingewanden; toen het zaad uit hem kwam zag hij water schitteren. Te ver, dacht hij. Hij snikte en drukte zijn gezicht tegen de schouder van het meisje, maar ze duwde hem van zich af. Hij bleef liggen toen ze het bed verliet.

Hij vroeg zich af waarom hij had gesnikt. Zijn hand verfrommelde een flard van het laken. Alles is vergeefs, wist ik dat dan niet? dacht hij.

Ze zei dat hij van het bed moest komen. Hij gehoorzaamde en begon zich aan te kleden. Het meisje liep naar de deur en zei: 'Money.' Hij tastte in zijn broekzak en overhandigde haar zijn elf dollar.

Op straat liep hij de kant uit waar hij meende vandaan te zijn gekomen. Aan het eind van de straat, waar straatstenen waren weggebroken en de wind het zand deed opstuiven, bleef hij staan.

Gebeurd, dacht hij.

uit de schrijfcursus:

Gerbrand Muller

Hoe moet men schrijven 1

Er vallen je flarden in van een verhaal, een novelle, een roman... Wat te doen?

1. Ga niet aan een tafel met een blanco papier voor je op de eerste zin zitten wachten. De woorden zullen, mochten ze je invallen, erop lijken als modder op ongerepte sneeuw.
2. Schrijf de eerste woorden (de eerste of de laatste zin, of een zin midden in het verhaal, het stopwoord van een personage, de aanduiding van de lichtval in een trappenhuis) op een papiertje dat nog in je zak zit, een kassabon, een entreekaartje, een parkeerbriefje, de afrekening van een pinautomaat.
3. Ga een eind wandelen en ondervraag jezelf. Krijg je niet direct antwoord, wees dan niet teleurgesteld en dring niet aan.

Wat is er aan de hand met de ruime uitgewoonde etagewoning die je steeds weer voor je ziet? Er woont een man. Wat voor

een man? Een oude man. Nog kras. Arm. Ja... en verder? Het is er koud. Waar is het koud? In dat huis. Koud, waardoor? Er kan niet gestookt worden... Waarom kan er niet gestookt worden? O ja, de man is arm, zei je. Jawel, maar dat is niet het belangrijkste. Er brandt trouwens toch wel een potkacheltje, een paar uur per dag en alleen in een van de kleinere kamers. De meeste, veel grotere kamers zouden met zo'n kleine kachel niet warm te stoken zijn, en de grote ketels voor de blokverwarming werken allang niet meer.

56

Ja ja... dan is het misschien vroeger een voornaam huis geweest. Inderdaad: kijk maar naar de resten van het stucwerk aan de hoge plafonds. Aan één muur in een kamer zit trouwens nog stijlvol linnen behang.

Goed... maar die man zit dus 's winters als hij thuis is voornamelijk of zelfs uitsluitend in die kleine kamer. Staan de andere kamers dan leeg? Nee, er staat nog genoeg meubilair, maar ze zijn onbewoond. In sommige kamers staan zelfs stijlvolle meubels, waaronder een

reusachtige notenhouten kast (een deur hangt half uit zijn hengsels), een empire tafel met een blad vol inktvlekken, en schrijftafels zoals je die in Rusland aantreft in tot musea ingerichte woonhuizen van beroemde Russische schrijvers: een jongere vrouw die bij de man op bezoek komt maakt daar een grapje over.

Een vrouw? Inderdaad, een vrouw... Ze komt bij de man op bezoek om iets te halen. Of om iets met hem te bespreken. Ze kennen elkaar al vrij lang. Wat de oude man betreft, die heeft een veelbewogen leven achter de rug, maar de vrouw heeft in haar veel kortere bestaan ook al niet weinig meegemaakt. Dat geldt trouwens voor alle mensen die nog in de stad wonen.

57

‘Niet weinig meegemaakt’... wat is er dan gebeurd? Trouwens, ‘alle mensen die nog in de stad wonen’: zijn veel andere mensen dan weggetrokken? Het schijnt zo... Vandaar dat er veel huizen half of helemaal leeg staan. Die oude man is maar in de uitgewoonde etagewoning getrokken omdat hij er makkelijk zijn spullen kwijt kon en hij graag in het centrum wilde blijven.

Het begint je te dagen. Alleen, wat is er dan toch in die stad gebeurd? Je weet het niet, er valt je niets meer in. Dan niet. Je

komt er later wel op terug.

4. Schrijf wat je invalt op het kassabonnetje of entreekaartje dat nog in je jaszak zit: ‘man, oud’ ‘lege vertrekken’ ‘potkacheltje in kleinste kamer’ ‘stukwerk hoge plafonds’ ‘bezoek jonge vrouw’ ‘schrijftafel Russische schrijvers’ ‘grapje vrouw’ ‘stad ontvolkt’ ‘empire tafel blad met inktvlekken’. Probeer in een verstrooide stemming te blijven. Het kan geen kwaad af en toe te worden gestoord.

Je piekert er bijvoorbeeld onder de wandeling over waarom dat huis zowat leegstond als een man je in het Engels aanspreekt en je een briefje onder de neus houdt met een adres: kan jij hem misschien vertellen hoe hij daar kan komen? Boos omdat je uit je gedachten wordt gehaald lees je het briefje en je probeert hem zo goed mogelijk uit te leggen welke weg hij moet volgen. Dat blijkt nog niet makkelijk, want de man kent slecht Engels en van weeromstuit kom je zelf niet uit je woorden – wat is ook alweer het Engelse woord voor ‘rechtdoor’. Je bent allang niet meer boos en het woord valt je tenslotte toch in: straight ahead. De man bedankt je omstandig, hij heeft het eindelijk helemaal begrepen. Terwijl je verder loopt pieker je erover of straight ahead wel echt goed Engels is (straks thuis in het woordenboek opzoeken) en

dan haal je het kassabonnetje uit je zak en schrijft: 'het kortste eind'. Want zonder erover te hebben nagedacht weet je nu waarom een groot deel van de bewoners de stad heeft verlaten (met als gevolg dat het huis zoals veel andere leeg stond en de oude man er gewoon kon intrekken en niet eens huur hoeft te betalen): in de moordende economische concurrentie trok de stad bij herhaling aan het kortste eind en het wanbeheer van hebzuchtige en megalomane bestuurders (de bedenksels van enkele namen werkelijk fantastische vormen aan) gaven haar de nekslag.

5. Neem een groter stuk papier, liefst niet meer helemaal maagdelijk en schrijf op wat je allemaal is ingevallen, in hele zinnen of in telegramstijl, al naar het uitkomt. Dat is allang niet meer het begin van het verhaal (een vrouw bezoekt een man in een ruime, verwaarloosde etagewoning, waar in één kamer maar een noodkachtje brandt), maar ook wat er daarna gebeurt. Want dat is je intussen ook duidelijk geworden, ja je vermoedt zelfs al een beetje hoe het verhaal zal aflopen.

6. Nu ben je zo ver dat je kan proberen de eerste zin op papier te krijgen. (O, die is je juist al veel eerder ingevallen? Begin dan aan de tweede zin.) (Ik weet het, de eerste zin van een verhaal is soms de

laatste die wordt neergeschreven. Maar in dat geval komt die nieuwe eerste zin in de plaats van een van de misschien vele eerdere die allemaal bij nader inzien niet houdbaar bleken en dus vervangen moesten worden.)

7. Volg deze raadgevingen niet op. Iedere schrijver werkt weer anders. Hoe jij het zal doen zal in de loop van de tijd vanzelf wel blijken.